

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)
Освітній рівень

**«ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ КРИЗОВОГО ЦЕНТРУ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

Назва освітньої програми

24040

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: здобувач II курсу, групи СРМ-24-1

Підпис

Каріна ВАЦУК

Ім'я, ПІРІВНИЦЕ

Керівник: доктор педагогічних наук, професор

Підпис

Юдмила РОМАНОВСЬКА

Ім'я, ПІРІВНИЦЕ

До захисту допускаю:

Завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент

Підпис

Олена ВАСИЛЕНКО

Ім'я, ПІРІВНИЦЕ

10 грудня 2025 р.

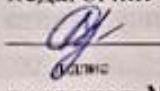
Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
 Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
 Освітній рівень другий (магістерський)
 Галузь знань 23 Соціальна робота
 Спеціальність 231 Соціальна робота
 Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки

 Олена ВАСИЛЕНКО

протокол № 5 від 19 грудня 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Каріни ВАЩУК

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства»

Керівник кваліфікаційної роботи: Людмила РОМАНОВСЬКА, доктор педагогічних наук, професор

Затверджено наказом ректора університету від 25 серпня 2025 р. № 65

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 05 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: анкета «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб»; анкета «Ефективна допомога»; Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом; Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн). У дослідженні взяли участь фахівці із соціальної роботи Старокостянтинівського міського кризового центру і фахівці інших спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також клієнти цих служб.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні аспекти діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства, поняття «домашнє насильство» в науковій літературі та нормативно-правових джерелах, основні завдання та напрямки діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства, професійні та особистісні якості фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства, висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне дослідження особливостей діяльності фахівців із соціальної роботи кризових центрів з постраждалими від домашнього насильства,

діагностика рівнів розвитку професійних і особистісних якостей фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства, тренінг з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства, науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому насильству висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 2 рисунки, 2 таблиці.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Дата видачі завдання 19 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 09 грудня 2024 р.	Виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 01 лютого 2025 р.	Виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2025 р.	Виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 10 червня 2025 р.	Виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 листопада 2025 р.	Виконано
6	Загальні висновки.	До 16 листопада 2025 р.	Виконано
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 05 грудня 2025 р.	Виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	18 листопада 2025 р.	Виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	16 грудня 2025 р.	Виконано

Здобувач

Каріна ВАЩУК

Керівник роботи

Людмила РОМАНОВСЬКА

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства»

Здобувач Каріна ВАЩУК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Людмила РОМАНОВСЬКА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна робота включає 99 сторінок, 2 рисунки, 2 таблиці, перелік джерел посилання складає 59 найменувань, 6 додатків.

Ключові слова: фахівець із соціальної роботи, кризовий центр, домашнє насильство, постраждала особа.

Об'єктом дослідження є діяльність фахівця із соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства.

Предметом дослідження є особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства.

За результатами дослідження розроблено програму тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства та науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому насильству.

Одержані результати можуть бути використані в підготовці фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.

Здобувач

Підпис

Каріна ВАЩУК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 05 грудня 2025 р.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ КРИЗОВОГО ЦЕНТРУ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	12
1.1 Поняття «домашнє насильство» в науковій літературі та нормативно- правових джерелах.....	12
1.2 Основні завдання та напрямки діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства.....	18
1.3 Професійні та особистісні якості фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього наси́льства.....	25
Висновки до розділу.....	30
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ КРИЗОВИХ ЦЕНТРІВ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	32
2.1 Діагностика рівнів розвитку професійних і особистісних якостей фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.....	32
2.2 Тренінг з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.....	41
2.3 Науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому наси́льству.....	48
Висновки до розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	58
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	61
ДОДАТКИ.....	68

ДОДАТОК А Анкета «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб».....	68
ДОДАТОК Б Анкета «Ефективна допомога».....	70
ДОДАТОК В Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом.....	72
ДОДАТОК Г Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса.....	82
ДОДАТОК Д Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн).....	85
ДОДАТОК Ж Програма тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.....	87

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ЗВО – заклад вищої освіти.

ЗУ – Закон України.

МОН – Міністерство освіти і науки України.

ООН – Організація Об'єднаних Націй.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Загальновідомо, що наявні статистичні дані стосовно випадків домашнього насильства в нашій країні, на жаль, не відображають реальну картину, адже більшість жертв не звертається за допомогою до фахівців. Результати проведених опитувань показують, що домашнє насильство в українській сім'ї є досить поширеним явищем. Дані соціологічних досліджень свідчать, що 68% українських жінок потерпають від домашнього насильства, а 20% з них зазнають постійних побоїв з боку своїх чоловіків. Результати кримінологічних досліджень дають змогу стверджувати, що у 57,2% побутові злочини в сім'ях супроводжувались фізичним насильством над жертвою, а в 18% випадків кривдники використовували холодну зброю.

На жаль, інформація про масштаби поширення домашнього насильства стосовно жінок, дітей і людей похилого віку в нашій державі залишається прихованою і не знаходить свого відображення в офіційній статистиці. Особливо це стосується таких видів насильства, як сексуальне та психологічне [23, с. 110].

Домашнє насильство не лише завдає шкоди всім членам сім'ї, але й призводить до проблем із здоров'ям, психікою, психологічною атмосферою в родині. Діти, які виховуються в сім'ях, в яких наявне домашнє насильство, досить часто переймають модель такої поведінки і в дорослому віці проявляють агресію, схильність до негативних звичок тощо.

Тому сім'ї, в яких відбувається домашнє насильство, потребують фахової допомоги спеціалістів, діяльність яких спрямована на попередження домашнього насильства. Ця допомога має бути спрямована на захист осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також надання їм соціально-психологічної, юридичної допомоги, проведення корекційних заходів з усіма членами сім'ї.

Зауважимо, що допомога фахівців може бути успішною лише за умови забезпечення міждисциплінарного підходу до роботи спеціалістів різних напрямів: соціальних працівників, психологів, юристів, лікарів. Ситуацію

домашнього насильства можна виправити за умови поєднання підтримки, допомоги й мотивації людей до змін. Тому якісна професійна підготовка і постійне підвищення рівня кваліфікації спеціалістів, які надають соціально-психологічні послуги постраждалим від насильства в сім'ї, є одними з важливих умов надання якісної професійної допомоги.

Проблемі домашнього насильства, його причинам та проявам присвячені праці І. Грабської, О. Калашник, Г. Карпеченкової, О. Кочемировської, О. Краснової, Г. Христової та інших.

Соціально-педагогічні та соціально-психологічні аспекти роботи з постраждалими від домашнього насильства висвітлені в наукових дослідженнях П. Власова, І. Возної, К. Кальницької, О. Кочемировської, І. Кулик, В. Ролінського, Л. Романовської, С. Тунтуєвої, Г. Христової та інших.

Особливості діяльності фахівців із соціальної роботи як ключових суб'єктів надання підтримки і послуг постраждалими від домашнього насильства розглянуті в працях О. Краснової, О. Калашник, І. Кулик, І. Олійник, Ю. Орешети, С. Садрицької.

Актуальність проблеми дослідження та її практична значущість зумовили вибір теми нашої кваліфікаційної роботи «Особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства».

Об'єктом дослідження є діяльність фахівця із соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства.

Предметом дослідження є особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства.

Мета дослідження: теоретичне вивчення та емпіричне дослідження особливостей діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми домашнього насильства в науковій літературі та нормативно-правових джерелах.

2. Визначити мету, завдання, напрямки діяльності, особистісні й професійні якості фахівця із соціальної роботи кризового центру, який працює з постраждалими від домашнього насильства.

3. Емпіричним шляхом дослідити особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства.

4. Розробити тренінгову програму з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.

5. Надати науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому насильству.

У дослідженні було використано наступні **методи**:

1. Теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження).

2. Емпіричні методи (анкета «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб»; анкета «Ефективна допомога»; Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом; Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн)).

3. Методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що у кваліфікаційній роботі магістра розроблено тренінгову програму з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства та надано науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому насильству.

Одержані результати можуть бути корисними для соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.

База дослідження: емпіричне дослідження проводилося на базі Старокостянтинівського міського кризового центру. У дослідженні взяли участь фахівці із соціальної роботи цього центру та фахівці інших спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства Старокостянтинівської міської територіальної громади. У дослідженні також взяли участь 26 клієнтів цих служб. Усього вибірку досліджуваних склали 31 особа.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлені у науковій статті: Ващук К.К., Романовська Л.І. Професійні та особистісні якості фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства. *Науковий пошук молодих дослідників: збірник наукових праць студентів* / за ред. О. Л. Караман; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». № 4. 2025. С. 121-126.

Апробація дослідження також здійснювалась шляхом публікації тез за темою кваліфікаційної роботи у матеріалах IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (59 позицій), 6 додатків. Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок, з них обсяг основного тексту – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ КРИЗОВОГО ЦЕНТРУ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1 Поняття «домашнє насильство» в науковій літературі та нормативно-правових джерелах

Проблема домашнього насильства інтегрована в культуру багатьох держав, оскільки це поняття охоплює різні види поведінки людини і має значні соціальні наслідки.

Домашнє насильство може спостерігатися в сім'ях незалежно від їх соціального статусу, етнічної приналежності, релігійних вірувань, сексуальної орієнтації тощо. Постраждалими від домашнього насильства можуть бути як чоловіки, так і жінки. Проте найбільш жорстокі та повторювані випадки домашнього насильства спостерігаються здебільшого у кривдників-чоловіків щодо їх жінок і дітей.

На жаль, саме жінки і діти найчастіше стають об'єктами домашнього насильства. Поступово у них спостерігається явище *віктимізації*, тобто вони опановують психологію жертви, яка крім образ, побоїв і лайок нічого не чекає. Жінки і діти зазнають тілесних травм та потребують медичної допомоги. Їх залякують, їм погрожують, вони відчують постійний страх і тривогу. Тому наслідки домашнього насильства щодо психологічного стану, фінансового становища, виховання дітей для жінок набагато серйозніші, ніж для чоловіків [13].

В юридичній енциклопедії термін «*насильство*» визначається як «... умисний фізичний чи психологічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що завдає цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або

свідомо допускає їх настання» [31].

Розглядаючи проблему насильства І. Кулик вважає, що це явище може характеризуватися як діяльність людини, так і прояв її бездіяльності (ненадання допомоги людині, яка її потребує, ігнорування, недбале ставлення тощо). Ця діяльність чи бездіяльність характеризується такими *ознаками*, як:

- *умисність*, оскільки насильство спрямоване на досягнення певної цілі та є наслідком продуманої дії, а не випадковим явищем;

- *порушення прав і свобод іншої людини*;

- *низький рівень самозахисту постраждалих від насилля*, тобто кривдники мають різного роду переваги: фізична сила, вікові переваги, фінансовий стан тощо;

- *спричинення шкоди* (фізичної, психологічної, економічної тощо) [23, с. 108-109].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» розглядає *домашнє насильство* як «... всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання між колишнім чи теперішнім подружжям або особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, але не перебувають або не перебували в шлюбі, незалежно від того, чи проживає або проживала особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що і особа, яка постраждала від домашнього насильства» [39].

І. Грабська визначає домашнє насильство як «... системну поведінку одного подружнього партнера для збереження влади та контролю над іншим. Системність насильства в сім'ї є однією з основних особливостей домашнього насильства, тобто характеризується повторюваними в часі випадками різних видів насильства» [10, с. 63].

До *особливостей домашнього насильства* І. Грабська відносить:

- це насильство між людьми, які проживають в одній сім'ї і тому залежать один від одного;

- воно відбувається протягом певного часу і є прихованим від інших людей;

- домашнє насильство являє собою систематичні дії, які рідко бувають одномоментними;

- воно має здатність з часом посилюватися;

- на думку кривдника, домашнє насильство є швидким і ефективним способом досягнення його мети [10, с. 15].

С. Тунтуєва, досліджуючи методи соціально-педагогічної роботи з жінками, які постраждали від домашнього насильства робить висновки, що наявність насильства в сім'ї вказують такі ознаки:

- 1) застосування сили та силового впливу на жінку;

- 2) наявність певної мети в діях кривдника (влада, контроль над оточуючими);

- 3) спадкова схильність до вчинення насильства;

- 4) умови соціального середовища;

- 5) спрямованість на жінок [54].

На підтвердження думок дослідниць І. Кулик стверджує, що існують різні характеристики домашнього насильства:

- його етапність або циклічність;

- здатність до повторення;

- здатність до посилення;

- для кривдника є найменш витратним засобом досягнення результату;

- відповідальність завжди лягає на кривдника, незалежно від того, які дії чинить постраждалий;

- існування тісних зв'язків між кривдником та постраждалим, що перешкоджає зверненню по допомогу [23, с. 109].

Американська дослідниця Л. Волкер вважає, що домашнє насильство здебільшого є циклічним і складається з 4 послідовних *стадій*:

- 1) зростання напруги у стосунках між кривдником і його жертвою;

2) посилення актів психологічного, фізичного чи сексуального насильства;

3) примирення, коли кривдник вибачається, пояснюючи причини жорстокого поводження з вини постраждалого;

4) спокійний період у стосунках, коли постраждала особа вибачає свого кривдника, догоджає йому та намагається не допустити нових проявів агресії з його боку [59].

Проте, оскільки справжні причини домашнього насильства не були з'ясовані, виникають нові проблеми і стосунки повертаються на першу стадію, таким чином цикл повторюється. Л. Волкер звертає увагу на те, що з часом кожна стадія стає коротшою, а спалахи агресії з боку кривдника частішають і завдають більшого болю [59].

До *причин* появи домашнього насильства О. Краснова і О. Калашник відносять:

- соціальні (конфлікти, типові моделі поведінки, які панують в соціумі тощо);
- економічні (матеріальні проблеми, безробіття тощо);
- психологічні (ревності, психологічні особливості характеру й поведінки партнерів);
- педагогічні (низький рівень виховання);
- соціально-педагогічні (відсутність сімейних цінностей, неправильне сімейне виховання дітей);
- правові (низький рівень розвитку правової свідомості);
- політичні (недостатня увага держави до проблеми насильства у сім'ях);
- соціально-медичні (алкоголізм, наркоманія тощо);
- фізіологічні (прийом заборонених лікарських препаратів, психофізіологічні порушення тощо) [37].

Досить часто причиною появи домашнього насильства є *поведінка постраждалої особи* – її провокаційні дії стосовно кривдника або інших осіб. Такі провокації мають тривалий характер і часто переростають у конфлікти.

Кривдник «акумулює» в собі агресію і ненависть, і згодом навіть незначний привід викличе гостру насильницьку реакцію. Тому до появи сімейно-побутової насильницької злочинності часто призводить агресивно-провокуюча поведінка постраждалої особи [22, с. 380-382].

Отже, можемо підсумувати, що домашнє насильство є системною поведінкою одного з подружжя (кривдника) з метою контролю над поведінкою і почуттями свого партнера (постраждалим). Воно є циклічним і призводить до сексуальних, психологічних чи фізичних травм.

З 1980 років більшість країн світу почали визнавати домашнє насильство як серйозну проблему. Тому була прийнята Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, в якій зазначено, що «... до такої дискримінації призводить будь-яке розрізнення в поводженні за ознакою статі, яке: навмисно чи ненавмисно завдає шкоди жінкам, заважає суспільству в цілому визнати права жінок як у приватній, так і громадській сфері, чи яке заважає жінкам користуватися своїми визнаними правами людини й основними свободами» [20].

З 2001 року в нашій державі поступово почала формуватися законодавча база у сфері запобігання та протидії домашнього насильства. Зокрема, про це свідчить поява таких нормативно-правових документів, як: Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. зі змінами. В цьому Законі України (далі – ЗУ) були визначені органи та установи, на які покладається обов'язок проведення заходів із запобігання появи насильства в сім'ї [42].

В ЗУ «Про попередження насильства в сім'ї» виокремлюється *чотири види домашнього насильства*: фізичне, психологічне, сексуальне та економічне.

Фізичне насильство – це умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену тілесних ушкоджень, що може призвести чи призвело до смерті постраждалої особи, а також це порушення фізичного або психічного здоров'я, завдання шкоди його честі й гідності.

Сексуальне насильство є протиправними діями одного члена сім'ї щодо статевої недоторканості іншого члена, а також це дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство – це насильницькі дії одного члена сім'ї по відношенню до психіки іншого члена сім'ї (залякування, словесні образи, погрози, переслідування), якими кривдник навмисно демонструє емоційну нездатність постраждалої особи захистити себе і своє психічне здоров'я.

Економічне насильство є умисним позбавленням одним членом сім'ї іншого їжі, житла, одягу, майна чи коштів, на які постраждала особа має законне право, що може призвести до її смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я [42].

Далі в Україні було видано Постанову Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26 квітня 2003 р. № 616, в якій розглянуто порядок розгляду заяв та повідомлень про скоєння насильства в сім'ї, а також зауважено, що «... в разі потреби представники направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для постраждалих від домашнього насильства (кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації)» [43].

У 2009 році був підписаний Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї молоді та спорту, службу справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї».

У даному Наказі розглянуто порядок направлення на профілактичний облік працівниками служби дільничних інспекторів поліції або кримінальної поліції у справах неповнолітніх та зняття з цього обліку осіб, які вчинили домашнє насильство, а також винесення таким особам офіційного попередження про неприпустимість учинення насилля в сім'ї та офіційного

попередження жертві домашнього насильства про неприпустимість формування у неї віктимної поведінки [40].

У 2017 році був виданий ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII, в якому розглядаються організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, а також напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї [39].

В 2018 році Міністерство освіти і науки України опублікувало «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» (лист МОН від 18.05.2018 р. N 1/11-5480), які спрямовані не лише на формування в дітей та молоді небайдужого ставлення до осіб, постраждалих від насильницьких дій, але й на усвідомлення усіма фахівцями, які працюють з дітьми та молоддю проблеми насильства як порушення прав людини [27].

Таким чином, за результатами аналізу наукових джерел можемо зробити висновок, що в Україні наявна нормативно-правова база, яка реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, а також захисту прав і свобод осіб, які постраждали від нього.

1.2 Основні завдання та напрямки діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з постраждалими від домашнього насильства

Професійна діяльність фахівця із соціальної роботи спрямована на «...формування, відновлення, розвиток життєдіяльності людини або групи людей, знаходження власного й інди відуального способу буття, при обов'язковому інтегруванні у свою життєдіяльність соціальних норм, традицій, принципів» [33, с. 60]. Тому соціальну роботу розглядають як специфічний вид професійної діяльності, що реалізується в реальних ситуаціях життя людини.

Діяльність фахівців із соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства вимагає від них спеціальних знань, умінь і навичок.

Насильство в сім'ї є складним соціальним явищем, що сягає давніх-давен і спричиняє значні правові, соціально-психологічні, соціально-педагогічні проблеми.

Метою соціальної роботи з випадками насильства в сім'ї є:

- надання допомоги членам сім'ї, які зазнали насильства в сім'ї чи були свідками цих дій;
- попередження фактів насильства над ними та подолання наслідків насильницької поведінки шляхом наснаження та підтримки;
- використання інтервенційних та консультативних стратегій;
- організація безпечного середовища;
- створення служб мережі підтримки;
- формування ненасильницької культури взаємовідносин у сім'ї [23, с. 110].

На сьогоднішній день існують три базові *принципи*, що є основою соціальної роботи з випадками насильства в сім'ї. Вони базуються на тому, що при наданні послуг та допомоги постраждалим від домашнього насильства мають бути перевірені, чи фахівці здатні надати:

- 1) безпеку постраждалим;
- 2) невідворотність відповідальності за акт насильства в сім'ї кривдникам;
- 3) реабілітацію постраждалих, що супроводжується обов'язковою корекцією поведінки особи, яка вчинила насильство в сім'ї [21].

Фахівець із соціальної роботи є головним суб'єктом впровадження заходів щодо запобігання домашнього насильства.

До *технологій соціальної роботи* з постраждалими від домашнього насильства належать:

1. Соціальне консультування – це допомога особам у вирішенні проблем та розвитку їх самостійності, внутрішнього потенціалу, норм комунікації.
2. Соціальна профілактика є комплексом превентивних заходів, спрямованих на запобігання девіантної поведінки дітей та молоді, діагностування негативних наслідків впливу факторів та зниження їх дії.

3. Соціальна адаптація – це пристосування особи до умов проживання у соціуму та інтеграція у відповідні соціальні групи, дотримання норм і цінностей оточуючого середовища [51].

Дослідник В. Ролінський виділяє *три рівня запобігання домашнього насильства*:

– *первинний рівень* полягає в інформуванні населення щодо даної проблеми, формування у нього адекватного критичного мислення тощо;

– *вторинний рівень* має на меті проведення превентивних заходів з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах або належать до груп ризику;

– *третинний рівень* спрямований на конкретну допомогу сім'ям, які постраждали від домашнього насильства. Він складається з *трьох етапів* реабілітації постраждалих від домашнього насильства:

1) діагностичний – це діагностика особистості, умов ситуації, оцінка ресурсів і прийняття рішення про кризове втручання, взяття клієнта на соціальну реабілітацію чи здійснення окремої роботи з членами сім'ї;

2) проєктивний – пропозиція конкретних соціальних послуг постраждалій особі та членам її сім'ї, визначення мети, завдань, стратегій реабілітації, вироблення плану роботи тощо;

3) організаторський, що має на меті залучення фахівців до здійснення соціальної реабілітації постраждалої особи (укладення угод, формування мультидисциплінарної команди фахівців для надання допомоги в конкретному випадку);

4) практично-діяльнісний – надання конкретних соціальних послуг клієнту [45, с. 10].

Г. Карпеченкова зазначає, що ключовим елементом у запобіганні та поширенню домашнього насильства є *кризові центри*, тому важливо створювати такі центри на місцевому рівні.

Основними напрямками діяльності кризових центрів є:

1. Телефонне консультування.

2. Очне консультування.

3. Надання соціальної послуги патронажу та тимчасового притулку [19].

С. Тунтуєва зауважує, що телефонне консультування застосовується як дистанційна форма консультування осіб, постраждалих від домашнього насильства. Перевагами телефонного консультування є:

- анонімність;
- можливість отримати консультацію у будь-який час доби;
- прихованість психотерапевтичного впливу телефонної розмови, що підвищує відчуття безпеки у постраждалої особи;
- можливість перервати контакт у будь-який момент;
- ефект обмеженої комунікації;
- «ефект довіри» завдяки відчуттю близькості голосів співрозмовників [54].

Також дослідниця С. Тунтуєва стверджує, що очне консультування як метод надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї широко використовується з метою створення умов для свідомого прийняття ними рішення про подолання чи запобігання ситуації домашнього насильства. Таке консультування переважно здійснюється у формі відповідей на запити постраждалих осіб з використанням таких методів, як: інтерв'ю, бесіда та обговорення [54].

У своїх дослідженнях, присвячених опису характеристик діяльності кризових центрів в Україні, З. Обиначна зазначає, що в нашій державі працює широка мережа кризових центрів і притулків, метою яких є забезпечення тимчасового житла для постраждалих від насильства та створення безпечних умов для їхнього життя. У притулках постраждалі особи можуть перебувати від 3 до 6 місяців, де їм надаються окремі житлові кімнати, а також психологічна підтримка, юридичні консультації та соціальна допомога фахівців [32].

Дослідники проблеми діяльності фахівців із соціальної роботи кризових центрів з постраждалими від домашнього насильства зауважують, що ефективність допомоги фахівців значною мірою залежить від умов, у яких

перебуває постраждала особа. Так, ефективність надання допомоги у притулках залежить не тільки від фізичних речей, а й від компетентності фахівців, які працюють у них.

Притулок (або *шелтер*) – це безпечне місце, в якому постраждалі особи можуть отримати комплексну допомогу. Тому створення притулків сприяє соціальним змінам у суспільстві: інформування населення щодо насильства, виявлення випадків насильства шляхом заохочення постраждалих осіб звертатись по допомогу, надання доступу до допомоги тощо [12].

У практиці діяльності соціального працівника з постраждалими від домашнього насильства досить вагоме значення має *соціальна терапія*, яка потребує від нього ґрунтовних знань з соціальної педагогіки, соціальної роботи, психології, психотерапії. Ця терапія проходить у вигляді інформаційно-просвітницьких тренінгів, казкотерапії, ігрової терапії, епістолярної терапії та обговорення проблем [54].

Також при роботі з постраждалими від домашнього насильства важливим є *консультування* цих осіб, що сфокусоване на їхні сильні сторони. Досить часто у постраждалих жінок наявна низька самооцінка, тому вони потребують допомоги у визначенні та розвитку власних позитивних рис. Фахівець із соціальної роботи надає допомогу жінці в цьому, допомагає їй повернути контроль над власним життям, покращити самооцінку, зменшити співзалежність від кривдника та розвинути нетерпимість й неприйняття будь-якої агресії [23].

С. Тунтуєва зазначає, що *процес консультування жінки*, постраждалої від домашнього насильства, яка вперше звернулася по допомогу до фахівця із соціальної роботи, проходить декілька етапів:

На першому етапі фахівець має встановити контакт із жінкою за допомогою проведення інтерв'ю. Питання стосуються переважно її біографічних даних, соціального статусу, працевлаштованості, наявності сім'ї, дітей тощо).

На другому етапі фахівець із соціальної роботи визначає ту проблему, яка спонукала жінку звернутися по допомогу. З цією метою фахівець розпочинає розмову з постраждалою жінкою за допомогою допоміжних питань, а саме: «Розкажіть мені, про що Ви хотіли б поговорити?», «Що змусило Вас прийти до мене...», «Що викликало Ваше занепокоєння?» та інші). На цьому етапі фахівцю важливо уважно вислухати жінку, бо досить часто стається так, що саме він є першою людиною, яка дізнається про домашнє насильство і про те, що відбувається в сім'ї. Постраждалій жінці потрібно, щоб її хтось вислухав і зрозумів. Підсумовуючи вислухану розповідь жінки, фахівець із соціальної роботи має стисло викласти суть проблеми, з якою вона до нього звернулася. Можна розпочати розмову фразою: «Якщо я Вас вірно зрозумів, то...». На цьому етапі слід уточнити деякі моменти, які здалися незрозумілими в процесі розмови.

На третьому етапі відбувається спільний пошук варіантів вирішення проблеми, спричиненої ситуацією домашнього насильства. Залежно від стану загострення ситуації в сім'ї, фахівець із соціальної роботи може запропонувати жінці тимчасовий притулок, допомогу у зверненні до правоохоронних органів, отримання юридичної консультації, психологічної підтримки тощо.

Четвертий етап є переломним, адже жінка сама має прийняти рішення стосовно своєї подальшої долі і вирішення проблемної ситуації. Цей етап може стати останнім в процесі консультування, оскільки жінка може виявити бажання усе зважити і подумати. Як правило, фахівець із соціальної роботи не перешкоджає такому рішенню, бо його прийняв клієнт.

Трапляється так, що жінка на якийсь час зникає, а потім, після чергового випадку домашнього насильства повертається і знову потребує підтримки. Основна проблема роботи фахівця із соціальної роботи з постраждалими від насильства жінками – це їхній страх прийняти рішення стосовно подальших подій. Тому буває так, що процес консультування затягується на декілька місяців [54].

Надання допомоги постраждалим від домашнього насильства – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення їх психологічного, фізичного та соціального стану. Досить часто фахівці різних сфер працюють разом, щоб покращити життя постраждалої особи.

Мультидисциплінарне ведення випадку, на думку науковців, є сучасною моделлю соціальної роботи, коли кожен спеціаліст працює у співпраці з іншими, відповідно кожне рішення базується на спільному досвіді. Сучасне ведення випадку є результативним у сфері допомоги постраждалим від домашнього насильства, оскільки воно є клієнто-орієнтованим, бо увага спрямована на задоволення інтересів та потреб клієнта [4].

Однією з ключових особливостей роботи мультидисциплінарної команди, як вважають І. Трохим, Г. Федькович та М. Чумало, є структурованість та послідовність надання допомоги постраждалим. Оскільки всі етапи логічно пов'язані між собою, то це значно підвищує ефективність наданої допомоги та покращує довіру до фахівців [53].

Таким чином, мультидисциплінарна команда – це важливий компонент допомоги постраждалим від домашнього насильства, оскільки усі фахівці працюють для досягнення спільної мети. Тому впровадження комбінованого підходу під час надання допомоги постраждалим від насильства сприяє полегшенню роботи фахівців соціальної сфери з цією категорією осіб.

1.3 Професійні та особистісні якості фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства

Професійна підготовка фахівця із соціальної роботи базується на кваліфікаційних вимогах, що являють собою сукупність професійних вимог, характеристик, показників, цінностей, ролей тощо.

Фахівець із соціальної роботи – це особа, яка має необхідні інтелектуальні, моральні, особистісні якості для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності у соціальній сфері [55, с. 76].

Особливості сучасного розвитку професійної освіти в Україні свідчать, що основними завданнями підготовки фахівців є: підготовка кваліфікованого спеціаліста відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, здатного до постійного професійного зростання тощо. Тому одним з основних завдань підготовки фахівця із соціальної роботи в закладі вищої освіти (далі – ЗВО) є формування у нього професійної компетентності [33].

Реалії війни в Україні наклали значний відбиток на умови виконання функцій соціальної роботи, відповідно спричинивши зміни у вимогах до компетентностей та якостях фахівців із соціальної роботи.

Компетентність, як зауважує С. Садрицька, є інтегральною характеристикою, що визначає здатність фахівця вирішувати професійні завдання, базуючись на своїх знаннях, життєвому й професійному досвіді, системі цінностей і здібностей [48].

На сьогоднішній день на ринку праці головна увага приділяється не стільки професійним, скільки особистим якостям та компетентностям людини. Саме на них спираються роботодавці, приймаючи рішення щодо підбору фахівців. Це, в свою чергу, потребує перегляду вимог до компетентностей соціального працівника. Такі якості, як відповідальність, здатність до вирішення конфліктів, стресостійкість входять до переліку основних компетентностей соціального працівника. Їх ще називають «soft skills» або «м'які навички». Звичайно, їх важче виміряти у кількісних показниках і вони досить суб'єктивні, тому що залежать від особистості самого фахівця [48].

С. Садрицька, розглядаючи *вимоги до професійних і особистісних якостей* фахівців із соціальної роботи зазначає, що ці вимоги часто подаються роботодавцями в досить узагальненому вигляді, до прикладу, «ефективний комунікатор». Іноді вони описуються більш детально, наприклад, «здатний ефективно працювати з людьми з різних груп і різного походження» або «володіє навичками ефективного спілкування та надання першої психосоціальної допомоги».

Дослідниця зауважує, що досить тісно пов'язана з комунікативними компетентностями ще одна вимога до фахівців із соціальної роботи – здатність до роботи в команді. Зокрема, роботодавці вимагають наявності «здатності керувати та працювати в команді». А в умовах війни до цієї здатності ще приєдналася така якість особистості, як «здатність виконувати професійні завдання в надскладних умовах». Тому серед вимог до фахівців із соціальної роботи зустрічаються такі, як: «готовність бути гнучкими та поступливими у складних та небезпечних обставинах» або «здатність протистояти тиску та справлятися зі стресом».

С. Садрицька робить висновок, що проблема розвитку особистісних і професійних компетенцій фахівців із соціальної роботи потребує значної уваги як з боку держави, що найбільш зацікавлена у наданні ефективних соціальних послуг громадянам, так і з боку закладів освіти, на яких покладається обов'язок якісної професійної підготовки фахівців із соціальної роботи [48].

На думку Ю. Орешети, вимоги до фахівців із соціальної роботи передбачають, щоб цю професію обирали люди з розвиненими моральними якостями, системою цінностей та правил поведінки, що спрямовані на забезпечення толерантних стосунків між людьми в будь-яких життєвих і професійних ситуаціях [35].

Дослідниця стверджує, що значну роль у здійсненні професійної діяльності фахівців із соціальної роботи відіграють їхні *особистісні якості* (гуманізм, відповідальність, справедливість, повага до гідності іншої людини, ввічливість, емпатія тощо).

Ю. Орешета поділяє *особистісні якості* фахівця із соціальної роботи на:

- 1) психофізіологічні, від яких залежить здібність до цього виду діяльності;
- 2) психологічні, що характеризують фахівця із соціальної роботи як особистість та допомагають йому уникнути професійного вигорання;
- 3) психолого-педагогічні, від яких залежить особиста привабливість фахівця [35, с. 124-125].

Л. Тюття та І. Іванова вважають, що основою професійної діяльності фахівця із соціальної роботи є його професіоналізм і компетентність. Базовими характеристиками компетентності та професіоналізму є *вимоги професії до фахівця*: необхідний рівень знань, психофізіологічні вимоги, вимоги до схильностей та інтересів, вимоги до інтелекту та емоційно-вольової сфери тощо [55].

На підтвердження цих думок Ю. Орешета стверджує, що *професіоналізм* є важливою якісною характеристикою фахівця із соціальної роботи. До показників професіоналізму особистості та діяльності фахівця із соціальної роботи належать ті, які вказують на те, чи людина відповідає вимогам професії, чи здатна вона вносити певний внесок у соціальну практику і сприяти розв'язанню проблем клієнтів, надавати їм допомогу. Також показником професіоналізму є достатній рівень фахових знань та умінь, що сприяють здійсненню активного посередництва між клієнтами та державою, виконувати роль організатора, координатора тощо [35].

Професійне становлення майбутніх фахівців із соціальної роботи в ЗВО є запорукою їх успішної професійної діяльності в майбутньому та розглядається на *трьох рівнях*:

Перший рівень характеризується об'єктивними та суб'єктивними показниками загального плану, а саме: відповідність обраної професії майбутнього фахівця його особистісним якостям, прагненням та готовності вносити свої знання й вміння в соціальну практику; висока здатність до використання інноваційних технологій у професійній діяльності.

Другий рівень відображає показники професіоналізму, притаманні фахівцю-професіоналу, а саме: його професійна здатність до навчання; активна соціальна відповідальність й позиція, конкурентоспроможність на ринку праці тощо. Цей рівень характеризує високий професіоналізм людини, елементи її творчості, індивідуальності тощо.

Третій рівень включає в себе не лише зазначені вище характеристики професіоналізму, але й такі показники, як креативність, індивідуальність, інноваційність. На цьому рівні спостерігається єдність особистості та професії, взаємне сполучення професійного й особистісного в діяльності фахівця із соціальної роботи [35].

Як зауважують М. Лукашевич та Т. Семигіна, проводячи свою роботу з різними групами клієнтів, фахівці із соціальної роботи виконують різні ролі.

Роль – це низка завдань, виконання яких очікують від фахівця. Роль залежить від того, на якому рівні (мікро-, мезо- чи макрорівні) діє соціальний працівник. Особливості виконання певної професійної ролі визначаються нормативними обов'язками та відповідальністю, що окреслюють статус й посаду фахівця, формують стиль його поведінки, що відповідає певній ситуації [26, с. 60].

Велике значення для успішної професійної самореалізації, на думку Ю. Орешети, відіграє *спрямованість* фахівця із соціальної роботи, що складається з його системи цінностей та мотивації діяльності. У свою чергу, *цінності* розглядають в якості ідей, переконань, на які фахівець спирається при прийнятті професійних рішень.

Цінності бувають:

- альтруїстичного характеру (допомога, підтримка, захист),
- цінності етичної відповідальності (гідність, впевненість),
- цінності, пов'язані з потребами самореалізації, самовдосконалення, досягнення професіоналізму [35].

Одним з основних показників професійного шляху людини є її уявлення про свою себе і свою «Я-концепцію», професійні переваги і тип кар'єри.

Людина несвідомо прагне здобути ту професію, вимоги до якої передбачають роль, що відповідає її уявленням про саму себе. Тому важливою є «ідентифікація особистості з професією», що означає процес, коли набуті нею якості починають проявлятися в усіх інших сферах її життєдіяльності та визначають її ставлення до оточуючої дійсності. Усе її життя починає підкорятися інтересам професії. Тому процес взаємодії особистості й професії є двостороннім [35].

Таким чином, діяльність фахівців із соціальної роботи заснована на принципах гуманізму, відповідальності, клієнтоцентризму, опори на сили клієнта, поваги до його прав і свобод тощо. При здійсненні професійної діяльності фахівці із соціальної роботи виконують широкий рольовий репертуар, який залежить від конкретної ситуації та їх власних можливостей. До фахівців із соціальної роботи висуваються певні вимоги до професійних і особистісних якостей, психофізіологічних характеристик та особливостей.

Що стосується фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства, то такі фахівці повинні орієнтуватися не лише в законодавстві з питань юридичного, соціального, соціально-медичного захисту своїх клієнтів, але й володіти технологіями й методами соціальної роботи, культурою поведінки тощо [41].

На нашу думку, фахівці із соціальної роботи кризових центрів повинні мати добре сформовані *загальні компетентності*, а саме:

- здатність дотримуватись етичної поведінки та конфіденційності;
- уміння працювати в команді;
- навички застосування інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвинене критичне мислення;
- здатність приймати швидкі та обґрунтовані рішення;
- бути позитивно емоційно налаштованим і вмотиваним;
- уміння налагоджувати співпрацю та уникати конфліктних ситуацій.

Фахівець із соціальної роботи кризового центру, який працює з постраждалими від домашнього насильства повинен бути здатним

організувати заходи з профілактики соціальних проблем та інформувати громаду про важливість дотримання ненасильницької поведінки в сім'ях, недопущення жорстокого поводження з жінками та дітьми. Фахівець повинен надавати допомогу соціально неадаптованим сім'ям у пошуку ресурсів для подолання життєвих труднощів.

Для цього він має володіти навичками консультивання, добирати адекватні форми та методи соціальної роботи, володіти інформацією про програми реабілітації, терапії, тестування тощо. Фахівець із соціальної роботи може організувати групи взаємопідтримки, реалізовувати соціальні проекти в громаді [49].

Отже, для ефективної діяльності фахівцям із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства важливо поєднувати в собі професійні та особистісні якості, які залежать від тих установок і цінностей, якими вони будуть керуватися при прийнятті професійних рішень. Поєднання цих якостей формують в процесі виконання посадових обов'язків певну систему переконань фахівця, а також його спрямованість на діяльність у соціальній сфері.

Висновки до розділу

Таким чином, проведений аналіз теоретичних аспектів діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру, який працює з постраждалими від домашнього насильства дозволив нам з'ясувати, що домашнє насильство є актами насильства, які вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання між колишнім чи теперішнім подружжям або особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, але не перебувають або не перебували в шлюбі.

Метою соціальної роботи з випадками насильства в сім'ї є надання допомоги членам сім'ї, які зазнали насильства в сім'ї чи були свідками цих дій, у попередженні фактів насильства над ними та подоланні наслідків насильницької поведінки. Надання допомоги постраждалим від домашнього

насильства – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення їх психологічного, фізичного та соціального стану.

Ефективність надання допомоги фахівців із соціальної роботи значною мірою залежить від умов, у яких перебуває постраждала особа. Так, ефективність надання допомоги у притулках і кризових центрах залежить не тільки від фізичних речей, але й від компетентності фахівців, які працюють у них. Тому діяльність фахівців із соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства вимагає від них спеціальних знань, умінь і навичок.

У процесі аналізу наукової літератури ми з'ясували, що фахівці із соціальної роботи кризових центрів повинні мати добре сформовані загальні компетентності: здатність дотримуватись етичної поведінки та конфіденційності; вміння працювати в команді; навички застосування інформаційно-комунікаційних технологій; розвинене критичне мислення; здатність приймати швидкі та обґрунтовані рішення; бути позитивно емоційно налаштованим і вмотиваним; вміння налагоджувати співпрацю та уникати конфліктних ситуацій.

Для ефективної діяльності фахівцям із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства важливо поєднувати в собі професійні та особистісні якості, які залежать від тих установок і цінностей, якими вони будуть керуватися при прийнятті професійних рішень.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ КРИЗОВИХ ЦЕНТРІВ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1 Діагностика рівнів розвитку професійних і особистісних якостей фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства

У першому розділі кваліфікаційної роботи ми з'ясували, що до особистісних і професійних якостей фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства належать: комунікабельність, етичність поведінки, емпатія, розвинене критичне мислення, позитивна емоційна налаштованість й мотивація до успіху.

З цією метою в емпіричному дослідженні нами були використані наступні методи і методики:

- авторська анкета «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб»;
- авторська анкета «Ефективна допомога»;
- «Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом»;
- «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса»;
- Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн).

Емпіричне дослідження проводилося на базі Старокостянтинівського міського кризового центру. У дослідженні взяли участь фахівці із соціальної роботи цього центру, а також інших спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства Старокостянтинівської міської територіальної громади, та 26 клієнтів цих служб. Усього вибірку досліджуваних склали 31 особа.

Зауважимо, що при Старокостянтинівській міській територіальній громаді функціонують такі спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства:

- 1) Старокостянтинівський міський кризовий центр;
- 2) Кризова кімната;
- 3) Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства;
- 4) Спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства.

На початку проведення емпіричного дослідження було застосовано анкетування осіб, які постраждали від домашнього насильства. Метою анкетування стало виявлення рівня етичної поведінки і толерантного ставлення до цих осіб з боку фахівців із соціальної роботи та ефективності надання послуг і допомоги цим особам.

У анкетуванні «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб» взяли участь 26 осіб, які постраждали від домашнього насильства. Анкета складалася з 10 питань (Додаток А).

На перше питання анкети «На Вашу думку, етичною поведінкою вважаються вчинки і дії людей, що відповідають нормам моралі, свідомості і порядку?» більшість респондентів (77%) відповіли «Так» і 23% опитаних відповіли «Ні».

На друге питання анкети про принципи етичної поведінки фахівця респонденти відповіли наступним чином: не шкодить іншим, поважає думку інших, справедливий, розуміючий – 73% відповідей; любить себе і своїх рідних, а до інших ставиться байдуже – 23%; поважає тільки свою думку – 4% відповідей.

На третє питання анкети «На Вашу думку, терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв – це...» більшість респондентів (81%) відповіли, що це толерантність, а 19% опитаних відповіли, що це гуманність.

На четверте питання анкети «На Вашу думку, поважаючи інших, фахівець має право висловлюватися і відстоювати власну позицію?» більшість опитаних (92%) відповіли «Так», а 8% респондентів зазначили «Ні».

Наступне питання нашої анкети було дотичним до попереднього і стосувалося того чи етику можна розглядати як регулятор поведінки фахівця. Відповіді респондентів розподілилися наступним чином: «Так» – 81%; «Ні» – 9%.

На питання анкети «Терпимість фахівця до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв – це ...» відповіді респондентів розподілилися таким чином: етика – 23%; толерантність – 73%; емпатія – 4%.

На наступне питання анкети «На Вашу думку, яким чином проявляється толерантність фахівця?» більшість респондентів (81%) відповіли, що вона проявляється у терплячому ставленні до іншої людини, її поглядів і думок; 19% опитаних зазначили, що толерантність проявляється у почутті власної гідності.

На восьме питання анкети «Толерантний фахівець – це фахівець, який...» більшість респондентів (92%) вказали, що толерантний фахівець сприймає людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити їх, а 8% опитаних зазначили, що такий фахівець може інколи образити когось словом, когось вчинком.

На питання анкети «Як Ви вважаєте, «Золоте правило моралі» – це...» відповіді респондентів розподілилися таким чином: «Поважай батька свого» – 23%; «Поводься пристойно, ти - дзеркало родини» – 4%; «Не роби іншим того, чого не бажаєш собі» – 73%.

На останнє питання анкети «Чи має право фахівець дотримуватися іншої думки і мати власні погляди на проблему?» більшість респондентів (92%) вказали «Так»; 8% опитаних відповіли «Ні».

Отже, аналізуючи відповіді респондентів на розроблену нами авторську анкету «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб» можемо зробити висновок про те, що переважна більшість клієнтів позитивно оцінюють етичність і толерантність поведінки фахівців із соціальної роботи, які

працюють у спеціалізованих службах підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства. Але, на жаль, деякі респонденти вважають, що фахівці не мають право висловлюватися і відстоювати власну позицію чи дотримуватися іншої думки і мати власні погляди на проблему клієнтів.

Аналіз відповідей респондентів на 10 питань авторської анкети «Ефективна допомога» (Додаток Б) розподілився наступним чином:

На перше питання анкети «Що спонукало Вас звернутися до служб?» відповіді були такими:

- ✓ отримання інформації – 54%;
- ✓ отримання поради – 20%;
- ✓ інше – 26%.

На наступне питання «Як часто Ви отримуєте допомогу від служб?» відповіді були наступними:

- ✓ Раз на місяць – 15%;
- ✓ Кілька разів на рік – 20%;
- ✓ Раз на рік – 54%;
- ✓ Перший раз – 11%;

На третє питання анкети «З працівниками якої служби Ви спілкувалися для вирішення справи?» респонденти зазначили наступне:

- ✓ З працівниками Старокостянтинівського міського кризового центру – 50%;
- ✓ З працівниками Кризової кімнати – 15%;
- ✓ З працівниками Мобільної бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства – 23%;
- ✓ З працівниками Спеціалізованої служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства – 12%.

На наступне питання анкети «Як Ви оцінюєте роботу служб?» відповіді були такими:

- ✓ Дуже добре – 73%;

- ✓ Добре – 23%;
- ✓ Погано – 4%;
- ✓ Дуже погано – 0%.

На питання анкети «Просимо Вас оцінити ефективність обслуговування працівників служби» респонденти зазначили:

- ✓ Дуже добре – 19%;
- ✓ Добре – 77%;
- ✓ Погано – 4%;
- ✓ Дуже погано – 0%.

На питання анкети «Просимо Вас оцінити професіоналізм обслуговування» відповіді були такими:

- ✓ Дуже добре – 81%;
- ✓ Добре – 15%;
- ✓ Погано – 4%;
- ✓ Дуже погано – 0%.

На питання анкети «Просимо Вас оцінити терміновість надання послуги» відповіді були такими:

- ✓ Дуже добре – 19%;
- ✓ Добре – 77%;
- ✓ Погано – 4%;
- ✓ Дуже погано – 0%.

На наступне питання «Просимо Вас оцінити детальність інформації» респонденти відповіли наступним чином:

- ✓ Дуже добре – 69%;
- ✓ Добре – 23%;
- ✓ Погано – 8%;
- ✓ Дуже погано – 0%.

На питання анкети «Просимо Вас оцінити атмосферу обслуговування» відповіді були такими:

- ✓ Дуже добре – 92%;

- ✓ Добре – 8%;
- ✓ Погано – 0%.
- ✓ Дуже погано – 0%.

Наприкінці анкети ми запитали респондентів про те, які їхні очікування та/або коментарі щодо роботи служб, на що більшість з них (92%) зазначили, що роботою фахівців усіх служб цілком задоволені і лише 8% опитаних вказали на необхідність покращення надання послуг клієнтам.

Отже, за результатами анкетування можемо зробити висновок, що клієнти спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства при Старокостянтинівській міській територіальній громаді високо оцінюють роботу фахівців із соціальної роботи та якість і ефективність надання ними послуг й допомоги особам, які постраждали від насилля в сім'ї.

Далі ми провели три психодіагностичні методики для самих фахівців із соціальної роботи з метою дослідження рівнів розвитку їх професійних і особистісних якостей.

Першою застосованою нами методикою став «Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом» (Додаток В).

Результати діагностики рівнів розвитку стилів спілкування фахівців із соціальної роботи наведені на рисунку 2.1.

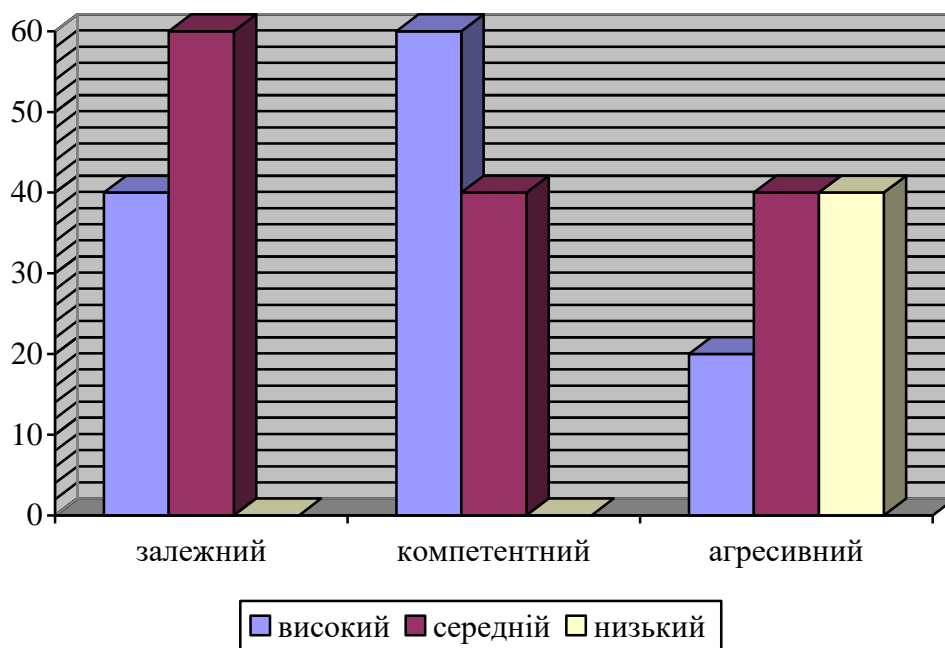

Рисунок 2.1 – Результати дослідження рівнів розвитку стилів спілкування фахівців із соціальної роботи (у %)

Як бачимо, більшість (60%) фахівців із соціальної роботи виявили компетентний стиль спілкування з іншими. Залежний тип спілкування знаходиться переважно на середньому рівні у 40% опитаних, що свідчить про їхню певну залежність від поглядів і думок оточуючих людей. Разом з тим, показники агресивності у спілкуванні з оточуючими є досить низькими серед фахівців.

Результати проведеної нами «Методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса» (Додаток Г) серед фахівців із соціальної роботи представлені на рисунку 2.2.

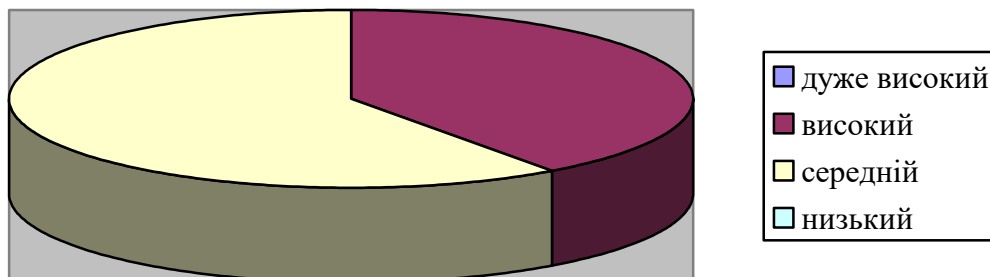

Рисунок 2.2 – Результати діагностики рівнів розвитку мотивації до успіху фахівців із соціальної роботи (у %)

Аналіз результатів проведеної методики показує, що у фахівців із соціальної роботи мотивація до успіху розвинена на середньому (60%) та високому (40%) рівнях, що свідчить про те, що їм притаманні такі якості, як:

- цілеспрямованість, відповідальність і наполегливість у досягненні мети;
- прагнення виконувати свою роботу добре;
- бажання саморозвитку і досягнення помітних результатів, отримання схвалення тощо.

Наприкінці емпіричного дослідження з метою дослідження такої важливої для фахівця із соціальної роботи якості як емпатія (здатність розуміти та співпереживати емоційний стан, думки й почуття інших людей), ми використали «Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн)» (Додаток Д).

Отримані дані проведення цієї методики серед фахівців із соціальної роботи наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Рівні розвитку здатності до емпатії у фахівців із соціальної роботи

Рівень розвитку здатності до емпатії					
Високий		Середній		Низький	
кількість	%	кількість	%	кількість	%
1	20	4	80	0	0

Результати дослідження показали, що один фахівець виявив високий рівень розвитку здатності до емпатії (20%), а четверо з них проявили середні рівні розвитку здатності до емпатії (80%). Жоден з фахівців із соціальної роботи не показав низького рівня розвитку емпатійних якостей, що є досить гарним показником.

Отже, результати дослідження рівнів розвитку особистісних і професійних якостей фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства свідчать, що такі важливі якості, як комунікабельність, мотивація до успіху та емпатія розвинені у фахівців на досить високому рівні. У свою чергу, клієнти оцінюють їхню поведінку та якість надання ними послуг на досить високому рівні.

З метою покращення ефективності роботи фахівців із соціальної роботи кризового центру та інших спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства Старокостянтинівської міської територіальної громади, ми розробили тренінг з розвитку професійної компетентності фахівців, програма якого наведена в наступному підрозділі нашої кваліфікаційної роботи.

2.2 Тренінг з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства

За результатами проведеного емпіричного дослідження ми розробили авторську програму тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.

Зауважимо, що *тренінг* на сьогоднішній є одним з найбільш ефективних методів навчання дітей та дорослих. Його основне завдання полягає не лише в опрацюванні теоретичної інформації, але у розвитку нових умінь і навичок учасників, їхніх особистісних та професійних якостей [30].

Тренінг може одночасно виступати як цікавий процес пізнання себе й інших, як спілкування, як форма опанування знань, як інструмент для розвитку умінь і навичок та як форма розширення досвіду учасників тренінгу.

Як форма навчання, тренінг має п'ять ознак:

- 1) активність учасників;
- 2) інтерактивна форма роботи;
- 3) навчальна спрямованість;
- 4) зворотний зв'язок;
- 5) групова форма проведення [30].

Кожний тренінг має свою структуру, мету і завдання проведення, методи тощо.

Метою розробленого нами тренінгу є розвиток професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства.

Завдання тренінгу:

- формування розуміння в учасників тренінгу основних термінів і понять, що стосуються домашнього насильства;
- розвиток професійної рефлексії учасників, корекція упереджень щодо явища домашнього насильства та розуміння причин існування й динаміки домашнього насильства;
- підвищення рівня обізнаності учасників з міжнародних нормативних документів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству;

- розвиток знань учасників з державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- оволодіння учасниками тренінгу навичками надання допомоги особам, постраждалим від домашнього насильства;
- розвиток знань учасників з прав постраждалих осіб та видів послуг для постраждалих від домашнього насильства.

Методи роботи з учасниками тренінгу є інструментами досягнення мети. *Методи*, які використовуються в розробленому нами тренінгу: вправи, відео-презентації, інформаційні повідомлення, обговорення тощо.

Програма тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства складається з семи занять, тривалістю від 1 до 1,5 години.

Таблиця 2.2 – Програма тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства

№ з/п	Вид роботи	Матеріали для роботи	Час
<i>Заняття 1</i> <i>Знайомство</i>			

Продовження табл. 2.2

1.1.	Вправа «Знайомство-інтерв'ю»	папір А4, маркери, малярна стрічка для бейджів, наліпки/стіке ри для записів, ручки	15 хв
1.2.	Вправа «Встановлення рамки взаємодії»	фліпчарт, маркери, листи для фліпчарту.	5 хв
1.3.	Вправа «Очікування»	кольорові наліпки/стіке ри, маркери, лист фліпчарту	10 хв
1.4.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<i>Заняття 2</i>			
<i>Розуміння домашнього насильства</i>			
2.1.	Привітання	-	5 хв
2.2.	Вправа «Ідеальний чоловік/ідеальна жінка»	2 фліпчарти (або 2 листи фліпчарти).	20 хв

Продовження табл. 2.2

2.3.	Вправа «Чи це насильство?»	крейда або скотч для позначення кордону	30 хв
2.4.	Вправа «Термометр»	перелік проявів домашнього насильства у кількості груп в які об'єднані учасники, листи фліпчарту, маркери	20 хв
2.5.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<p><i>Заняття 3</i></p> <p><i>Динаміка домашнього насильства та причини існування домашнього насильства</i></p>			
3.1.	Привітання	-	5 хв
3.2.	Відео «Квіти»	відео «Я отримала сьогодні квіти», проектор	30 хв

Продовження табл. 2.2

3.3.	Вправа «Міфи та стереотипи»	аркуші з підготовленими написами «ТАК», «НІ», комплект карток із найбільш розповсюдженими міфами щодо домашнього насильства	20 хв
3.4.	Вправа «Причини та витоки насильства»	фліпчарт, ватмани	20 хв
3.5.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<p><i>Заняття 4</i></p> <p><i>Розвиток знань з міжнародних нормативних документів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству</i></p>			
4.1.	Привітання	-	5 хв
4.2.	Інформаційне повідомлення «Огляд міжнародного законодавства»	аркуш фліпчарту з темою заняття	30 хв

Продовження табл. 2.2

4.3.	Вправа «Принципи 4Р»	аркуші фліпчарту, маркери, роздаткові матеріали, програма тренінгу	30 хв
4.4.	Вправа «Домашнє насильство як порушення прав людини»	аркуші фліпчарту, маркери	30 хв
4.5.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<p><i>Заняття 5</i></p> <p><i>Розвиток знань з державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству</i></p>			
5.1.	Привітання	-	5 хв
5.2.	Інформаційне повідомлення «Основи законодавства України у сфері протидії та запобігання домашньому насильству»	аркуші для фліпчарту, маркери	20 хв
5.3.	Вправа «Коло суб'єктів вчинення сімейного насильства»	аркуші фліпчарту, маркери	30 хв
5.4.	Вправа «Кримінальна та адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства. Спеціальні заходи із запобігання домашньому насильству»	мультимедій на презентація, аркуші фліпчарту, маркери	40 хв

Продовження табл. 2.2

5.5.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<i>Заняття 6</i>			
<i>Оволодіння навичками надання допомоги особам, постраждалим від домашнього насильства</i>			
6.1.	Привітання	-	5 хв
6.2.	Вправа-розрядка на об'єднання в групи	-	10 хв
6.3.	Вправа «Розгляд кейсів в мінігрупах щодо наслідків домашнього насильства»	фліпчарт, листи фліпчарту	50 хв
6.4.	Підбиття підсумків заняття	-	5 хв
<i>Заняття 7</i>			
<i>Розвиток знань з прав постраждалих осіб та видів послуг для постраждалих від домашнього насильства</i>			
7.1.	Привітання	-	5 хв
7.2.	Вправа «Маркери»	два маркери різного кольору	10 хв
7.3.	Вправа «Дізнайся про права»	фліпчарт або аркуші паперу формату А4, маркери	40 хв
7.4.	Підбиття підсумків тренінгу	-	5 хв

Більш детальний опис інформаційних повідомлень, вправ, презентацій, що використовувалися у нашій програмі тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства наведений у Додатку Ж.

2.3 Науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації діяльності з запобігання та протидії домашньому насильству

У «Методичних рекомендаціях щодо запобігання та протидії насильству», видані у 2018 році розглянуті методичні рекомендації фахівцям соціальної сфери, психологам, педагогам щодо формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницької поведінки, толерантного ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини [27].

На основі цих рекомендацій ми розробили *науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації роботи з попередження домашнього насильства*. Надані нами поради стосуються роботи фахівців соціальної сфери з учнівською молоддю, батьками, вчителями.

Спершу розглянемо *науково-практичні поради щодо організації роботи соціальних працівників з попередження проявів насильства серед учнівської молоді*, а саме:

1. Фахівці із соціальної роботи повинні у закладі середньої освіти розробити чіткий план дій з профілактики насильства серед учнів і запровадити систему моніторингу випадків насильства стосовно дітей та виявлення дітей-агресорів.

2. Далі фахівцям необхідно організувати системну профілактичну роботу з дітьми, які проявляють схильність до насильства. За необхідності фахівці із соціальної роботи мають залучати спеціалістів служб у справах дітей і представників правоохоронних органів.

3. Фахівцям із соціальної роботи слід налагодити взаємодію з батьками таких дітей, з класним керівником, вчителями. Така діяльність має здійснюватися згідно із загальною програмою надання допомоги дитині-агресору й дітям, які постраждали від її дій.

4. Діяльність фахівців соціальної сфери з попередження насильства серед дітей повинна бути спрямована на:

- проведення просвітницьких заходів з профілактики негативних звичок, девіантної поведінки серед учнів;
- здійснення соціального інспектування сімей, у яких батьки схильні до насильства щодо дітей;
- створення консультативних пунктів для учнів, батьків й вчителів, де можна отримати консультацію різних спеціалістів;
- проведення тренінгів, семінарів, вебінарів та індивідуальної роботи з учнівською молоддю щодо вирішення особистих проблем;
- проведення виховних годин з учнівською молоддю;
- залучення батьків до просвітницької профілактичної роботи, оскільки саме батьки здатні донести дітям важливу інформацію про способи попередження ситуацій насильства та форми допомоги, які дитина може отримати;
- проведення шкільної медіації, спрямованої на вирішення конфліктних ситуацій через знаходження оптимального варіанта розв'язання проблеми та виходу з конфліктної ситуації.

Науково-практичні поради щодо організації роботи фахівців соціальної сфери з батьками полягають у наступному:

1. Фахівцям із соціальної роботи слід надавати батькам інформаційну підтримку, консультації з питань виховання дітей без застосування насильницьких дій.

2. Фахівці із соціальної роботи повинні сприяти розвитку у батьків особистісних і життєво важливих навичок з метою профілактики насильницької поведінки. З цією метою можна використовувати такі форми роботи з батьками, як: тренінги з проблем виховання дітей, сімейний клуб, конференції батьків з вчителями, конкурси на кращого з батьків чи сім'ю, спільні заходи (свята, походи, змагання) тощо.

3. У роботі з батьками учнівської молоді фахівцям соціальної сфери слід активно використовувати просвітницькі форми і методи роботи, а також практичні заняття. Сюди належать:

- батьківські збори із залученням практичного психолога та соціального педагога закладу освіти з метою обговорення актуальних питань навчання і виховання дітей, ухвалення важливих рішень;

- консультації батьків, які передбачають надання фахівцями соціальної сфери і психологічної служби допомоги батькам з різних проблем виховання дітей;

- тренінги спілкування, методики оволодіння батьками аутотренінгом тощо;

- лекції з метою викладення узагальнених знань про навчання і виховання дітей;

- семінари як активну форму просвіти батьків.

4. Фахівці соціальної сфери можуть надавати індивідуальні консультації батькам шляхом організації бесід, телефонних розмов, відвідування сімей на дому, спільних зустрічей з батьками та іншими фахівцями.

5. Фахівцям соціальної сфери слід також підготувати інформаційні матеріали для батьків, а саме:

- сформувати тематичну бібліотеку з питань профілактики насильства;

- надати пам'ятки батькам щодо безконфліктного спілкування та ненасильницької поведінки з дітьми;

- підготувати буклети з алгоритмами дій в разі вчинення насильства щодо дітей в закладі освіти та контактами тих організацій, куди можна звернутися за допомогою.

6. Під час зустрічей з батьками фахівцям із соціальної роботи можна використовувати такі теми для обговорення, які відповідають віку учнів, їх потреб, проблем тощо.

Орієнтовними темами для обговорення можуть бути наступні:

1. «Загальне уявлення про насильство, його види та форми прояву».

2. «Дискримінація: як вона проявляється і як їй протистояти».
3. «Булінг і кібербулінг: як вони проявляються і як їм протистояти».
4. «Гендерно зумовлене та сексуальне насильство: як вони проявляються і як їм протистояти».
5. «Як не знехтувати основними потребами дитини».
6. «Насильство вдома і в закладі освіти: як вони проявляються і як їм протистояти».
7. «Наслідки насильства та його вплив здоров'я дитини».
8. «Основні причини і фактори насильства».
9. «Політика закладу освіти щодо насильства та роль батьків у її реалізації».
10. «Створення безпечного психологічно комфортного середовища в закладі освіти».
11. «Стилі сімейного виховання та їх вплив на розвиток дитини, формування її характеру, соціалізацію та успіхи у навчанні».
12. «Гендерне виховання та формування культури гендерних відносин».
13. «Сексуальне виховання дитини, її розвиток та підтримка здорових взаємин з нею».
14. «Виявлення негараздів та допомога дитині в конфліктній ситуації».
15. «Ознаки насильства щодо дитини».
16. «Дії батьків у випадку вчинення насильства стосовно дитини або порушення її прав в закладі освіти».
17. «Допомога дитині, яка пережила насильство або у разі порушення її прав».
18. «Батьківський досвід профілактики насильства та допомога дітям, які постраждали від насильства».

Науково-практичні поради щодо організації роботи фахівців соціальної сфери з педагогічним колективом:

1. Для роботи з педагогічним колективом соціальним працівникам слід робити повідомлення про інноваційні форми і методи навчання й виховання

учнів різного віку, надавати допомогу молодим вчителям та сприяти профілактиці емоційного вигорання старших педагогів.

2. Для ефективної протидії насильству фахівці соціальної сфери повинні надавати інформацію вчителям про насильство в освітньому середовищі, формувати у них розуміння його причин, форм прояву і наслідків, а також важливості своєї участі і міри відповідальності за нього. Для цього соціальні працівники можуть скористатися такими інструментами, як: посадові інструкції, алгоритми дій, технології ведення випадку від виявлення насильницьких дій та до надання допомоги постраждалим особам.

3. У роботі щодо протидії насильству фахівці соціальної сфери можуть застосовувати: семінари-практикуми, методичні об'єднання, круглі столи, тренінги, лекції, бесіди з питань нетерпимого ставлення до насильницьких дій, небайдужого ставлення до осіб, які постраждали від домашнього насильства;

Орієнтовними темами цих заходів можуть бути:

1) «Життєві цінності особистості», «Формування життєвої компетентності»;

2) «Що таке насильство і як себе захистити?»;

3) «Насильницька поведінка, її причини та наслідки»;

4) «Конфлікти в учнівському середовищі та шляхи їх розв'язання»;

5) «Як навчитися протистояти негативному впливу оточення»;

6) «Права людини у контексті запобігання та протидії домашньому насильству»;

7) «Взаємодія спеціалістів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству».

– заходи в рамках акції «16 днів проти насильства» (конкурси плакатів та колажів, виставки та презентації творчих робіт учнів, флешмоби тощо);

– проведення соціально-психологічних досліджень серед учнів з метою виявлення підліткового насильства та розробки рекомендацій вчителям щодо попередження агресивної поведінки учнів;

- надання консультацій вчителям з питань запобігання та протидії насильству;
- розповсюдження інформаційних буклетів, відеороликів та відеофільмів з проблеми насильства;
- використання емпатійного спілкування при вирішенні конфліктних ситуацій в учнівському середовищі;
- організація діяльності шкільних служб порозуміння;
- організація роботи «Скриньок довіри» в закладах освіти та допомога психологам в опрацюванні запитів учнів, у тому числі з проблем домашнього насильства;
- систематичне ознайомлення вчителів з алгоритмами дій у випадку виявлення домашнього насильства або загрози вчинення насильства щодо дітей;
- організація роботи інтервізійних груп практичних психологів та соціальних педагогів;
- висвітлення теми домашнього насильства в інтернет-джерелах;
- використання теорії «розбитих вікон» за якою вчителі не повинні залишати без уваги навіть найменші ознаки насильницьких дій з боку учнів, учителів, батьків. Фахівці із соціальної роботи повинні формувати розуміння вчителів, що при вияві насильства вони мають негайно втрутитися, припинити його і надати допомогу постраждалим особам.
- з метою формування готовності учителів до надання допомоги постраждалим від насильства фахівці соціальної сфери можуть у закладах освіти організувати систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників шляхом проведення спеціальних курсів чи у вигляді викладання окремих тематичних модулів. Підвищення компетенцій вчителів з питань профілактики насильства може здійснюватися не тільки в межах спеціально організованих курсів, але й під час проведення робочих нарад, засідань педагогічних рад, обговорення конкретних випадків тощо.

– фахівці із соціальної роботи можуть порекомендувати вчителям певні спецкурси, що спрямовані на профілактику проявів насильства щодо дітей в суспільстві чи в шкільному середовищі.

Орієнтовна тематика спецкурсів:

1. «Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів».
2. «Без ляпасу або як з любов'ю та повагою ставитися до кордонів дитини».
3. «Навички психосоціальної стійкості до стресу у дітей».
4. «Психолого-педагогічні аспекти профілактики насильства в учнівському середовищі».
5. «Організація роботи фахівців з розв'язання проблеми насильства серед учнів».
6. «Булінг як соціальна та педагогічна проблема».
7. «Просвітницька робота практичного психолога та соціального педагога закладу освіти».
8. «Конфлікти в закладах освіти та методи їх вирішення».
9. «Організація роботи фахівців з розв'язання проблеми насильства в навчальному закладі та сім'ї».
10. «Попередження випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми».
11. « Психологічний портрет кривдника».
12. «Ненасильницьке спілкування - мова життя».
13. «Насильство та його прояви в дитячому середовищі».
14. « Формування безпечного простору в класі та школі».
15. «Інноваційні форми і методи роботи з конфліктами».
16. «Сучасні методи навчання ефективному спілкуванню дітей та молоді».
17. «Інтерактивні форми роботи з батьками щодо розвитку вмінь відповідального батьківства».
18. «Психологічна профілактика девіантної поведінки у дітей».

19. «Школа батьківства - клуб сучасних родин».

20. «Деструктивно-насильницькі прояви поведінки в учнівському середовищі: причини і шляхи подолання» [27].

Таким чином, підсумовуючи можемо зробити висновок, що за останні роки в нашій державі зроблено серйозні кроки щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Вважаємо, що розроблені нами науково-практичні поради стануть в нагоді не лише фахівцям соціальної сфери, але й психологам, соціальним педагогам, класним керівникам та педагогічним працівникам у роботі з запобігання та протидії домашньому насильству.

Висновки до розділу

Отже, аналіз результатів проведеного нами емпіричного дослідження за допомогою розроблених нами авторських анкет «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб» та «Ефективна допомога», а також психодіагностичних методик «Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом», «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса» та Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн) показав, що переважна більшість клієнтів позитивно оцінюють етичність і толерантність поведінки фахівців із соціальної роботи, які працюють з особами, що постраждали від домашнього насильства.

Також особи, які постраждали від домашнього насильства високо оцінили роботу фахівців із соціальної роботи, якість та ефективність надання ними послуг й допомоги.

Результати дослідження стилів спілкування фахівців із соціальної роботи показали, що у них переважає компетентний стиль спілкування з іншими. Залежний тип спілкування знаходиться на середньому рівні у 40% опитаних, що свідчить про їхню залежність від поглядів і думок оточуючих людей. Разом

з тим, показники агресивності у спілкуванні з оточуючими є досить низькими у фахівців із соціальної роботи.

Аналіз результатів проведеної нами «Методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса» показав, що у фахівців із соціальної роботи мотивація до успіху розвинена на середньому (60%) та високому (40%) рівнях. Це свідчить про те, що їм притаманні такі якості, як цілеспрямованість, відповідальність і наполегливість у досягненні мети; прагнення виконувати свою роботу добре; бажання саморозвитку і досягнення помітних результатів, отримання соціального схвалення тощо.

За допомогою проведеного «Опитувальника з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн)» нами було встановлено, що 20% фахівців мають високий рівень розвитку здатності до емпатії, а 80% досліджуваних виявили середні рівні розвитку здатності до емпатії. Жоден фахівець із соціальної роботи не показав низького рівня розвитку емпатійних якостей, що є досить гарним показником.

З метою покращення ефективності роботи фахівців із соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства ми розробили програму тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства. Тренінгова програма складається з семи занять, тривалістю від 1 до 1,5 години.

Завданнями тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства стали наступні:

- формування розуміння в учасників тренінгу основних термінів і понять, що стосуються домашнього насильства;
- розвиток професійної рефлексії учасників, корекція упереджень щодо явища домашнього насильства та розуміння причин існування й динаміки домашнього насильства;
- підвищення рівня обізнаності учасників з міжнародних нормативних документів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству;

- розвиток знань учасників з державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- оволодіння учасниками тренінгу навичками надання допомоги особам, постраждалим від домашнього насильства;
- розвиток знань учасників тренінгу з прав постраждалих осіб та видів послуг для постраждалих від домашнього насильства.

Також результатом проведеного нами дослідження стали надані науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації роботи з попередження домашнього насильства. Ми чітко й детально описали науково-практичні поради щодо організації роботи фахівців соціальної сфери з учнівською молоддю, з батьками, з педагогічними працівниками.

ВИСНОВКИ

Такими чином, теоретичний аналіз проблеми домашнього насильства в науковій літературі та нормативно-правових джерелах показав, що під поняттям «домашнє насильство» розуміють усі акти насильства, які вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання між колишнім чи теперішнім подружжям або особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, але не перебувають або не перебували в шлюбі.

Домашнє насильство є системною поведінкою одного з подружжя (кривдника) з метою контролю над поведінкою і почуттями свого партнера (постраждалим). Воно є циклічним і призводить до сексуальних, психологічних чи фізичних травм.

Ключовим елементом у запобіганні та поширенню домашнього насильства є кризові центри, основними напрямками діяльності яких є: телефонне консультування; очне консультування; надання соціальної послуги патронажу та тимчасового притулку.

Діяльність фахівців із соціальної роботи кризових центрів з постраждалими від домашнього насильства спрямована на надання допомоги усім членам сім'ї, які зазнали насильства чи були свідками цих дій, а також на попередження фактів насильства над ними та подолання наслідків насильницької поведінки.

Така діяльність вимагає від фахівців із соціальної роботи спеціальних знань, умінь і навичок. Тому їм важливо поєднувати в собі професійні та особистісні якості, які залежать від тих установок і цінностей, якими вони будуть керуватися при прийнятті професійних рішень.

З метою діагностики рівнів розвитку професійних і особистісних якостей фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства ми провели дослідження на базі Старокостянтинівського міського кризового центру. В емпіричному дослідженні взяли участь фахівці із соціальної роботи цього центру та інших спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього

насильства Старокостянтинівської міської територіальної громади, а також 26 клієнтів цих служб. Усього вибірку досліджуваних склали 31 особа.

У дослідженні були використані такі методи та методики: анкета «Етична поведінка та толерантне ставлення до інших осіб» та анкета «Ефективна допомога», а також психодіагностичні методики «Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом», «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса», Опитувальник з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн).

Результати проведеного дослідження показали, що переважна більшість клієнтів Старокостянтинівського міського кризового центру позитивно оцінюють етичність і толерантність поведінки фахівців із соціальної роботи, які працюють з ними. Також особи, які постраждали від домашнього насильства високо оцінили роботу фахівців із соціальної роботи, якість та ефективність надання ними послуг й допомоги.

Результати дослідження за методикою «Тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом» виявили, що у фахівців із соціальної роботи переважає компетентний стиль спілкування з іншими. Залежний тип спілкування знаходиться на середньому рівні у 40% опитаних, що свідчить про їхню залежність від поглядів і думок оточуючих людей. Разом з тим, показники агресивності у спілкуванні з оточуючими є досить низькими у фахівців із соціальної роботи.

Аналіз результатів діагностики мотивації до успіху у фахівців із соціальної роботи засвідчив, що дана мотивація у них розвинена на середньому та високому рівнях, що говорить про їхню цілеспрямованість, відповідальність і наполегливість у досягненні мети.

За допомогою проведеного «Опитувальника з діагностики сформованості здатності до емпатії (А. Мехрабієн, Н. Епштейн)» ми з'ясували, що більшість фахівців із соціальної роботи мають середні рівні розвитку здатності до емпатії. Жоден фахівець не виявив низького рівня розвитку емпатійних якостей, що є досить гарним показником.

На підставі отриманих даних емпіричного дослідження ми розробили програму тренінгу з розвитку професійної компетентності фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства. Тренінгова програма складається з семи занять, тривалістю від 1 до 1,5 години.

Також результатом нашої дослідно-експериментальної роботи стали науково-практичні поради фахівцям із соціальної роботи щодо організації роботи з попередження домашнього насильства.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М., Зеленська К. О., Носов С. Г. та ін. Дніпро, 2021. 188 с.

2. Аніщук Н. В. Специфіка розв'язання проблеми гендерного насильства у сім'ї за законодавством України та зарубіжних країн: компаративістський аналіз. *Форум права*, 2008. № 3. С. 14-17.

3. Барбарош Л. М. Домашнє насильство над дітьми: актуальна проблема сьогодення. *Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19: матеріали круглого столу* (м. Рівне, 12 жовтня 2021 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 5-7.

4. Бордіян Я.І., Журавель Т.В., Кулаковська О.Л., Ляковська О.В., Остапчук Г.В., Рашко А.Я., Сабадаш Л.М., Семенко І.М., Скіпальська Г.Б. Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок у м. Києві: модель, особливості, перспективи. Київ: «Видавничий дім «Калита». 2017. 98 с.

5. Василенко О., Горбань С. Особливості діяльності психолога з жертвами домашнього насильства. *Психологічні тревелоги*, 2024. № 3. С. 76-85.

6. Ващук К.К., Романовська Л.І. Професійні та особистісні якості фахівців із соціальної роботи кризових центрів, які працюють з постраждалими від домашнього насильства. *Науковий пошук молодих дослідників : збірник наукових праць студентів / за ред О. Л. Караман; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*. № 4. 2025. С.121-126.

7. Власов П. О. Насильство в сім'ї та соціальна робота із сім'ями, в яких чиниться насильство: інформ.-практ. посіб. Дніпропетровськ: Дніпропетровська міська громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр», 2006. 138 с.

8. Возна І. І., Романовська Л. І. Насильство в сім'ї як соціально-психологічна проблема. *Збірник наукових праць студентів та викладачів*

«Актуальні питання соціальної роботи: надбання, проблеми, перспективи», 2020. Вип. 1. С. 13-16.

9. Головнєва І. Зміна традиційних сімейних ролей: нові моделі поведінки і конфлікти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 12-16.

10. Грабська І. А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. *Практична психологія та соціальна робота*, 1998. № 9-10. С. 20-25.

11. Джеймс Дж. Запобігання насильству / пер. з англ. В. В. Штенгелов. Київ: Сфера, 2004. 168 с.

12. Журавель Т.В., Кочемировська О.О., Пилипас Ю.І., Прокопенко Н.М., Пуха К.В., Янковець В.В. Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства: алгоритм створення й забезпечення роботи. Київ: ФОП Клименко, 2020. 80 с.

13. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / За заг. ред. Бондаровська В.М., Бордіян Я.І., Журавель Т.В., Пилипас Ю.В. Київ: ТОВ Видавничий дім «КАЛИГА». 2014. 282 с.

14. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

15. Зборовська О. П., Прохоренко Т. Г. Гендерний аспект проблеми насильства в сім'ї і суспільстві. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Соціологічні науки»*. 2006. Т. 9. № 1. С. 7-13.

16. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї : метод. посіб. для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції / за ред. О. О. Кочемировська, Д. Й. Стрейстяну, Г. О. Христова. Київ: Логос, 2010. 364 с.

17. Іванченко С. Домашнє насильство в Угорщині: між нормалізацією й демонізацією. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 8. С. 66-69.

18. Кальницька К. О. Соціально-психологічні технології роботи з жінками-жертвами насильства в сім'ї та чоловіками-кривдниками. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 121. С. 143-148.
19. Карпеченкова Г. В. Протидія та профілактика насильства в сім'ї на рівні держави. 2022. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15409/1/Karpechenkova.pdf> (дата звернення: 20.10.2025)
20. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : ратиф. 19.12.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 07.08.2025).
21. Кочемировська О., Христова Г. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України. Київ-Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.
22. Кримінологічна віктимологія: навчальний посібник / Є. Моїсєєв та ін.; за заг. ред. О. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 416 с.
23. Кулик І.В. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 236 с.
24. Ладиченко В. В., Гулак О. В., Артеменко О. В. Віктимологічний портрет жертви домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Вип. 70. С. 389-392.
25. Лактіонова Т. В. Віктимологічна профілактика насильства у сфері сімейних відносин. *Віктимологічні аспекти злочинності: Кримінологічні дослідження*, 2006. Вип. 1. С. 91-96.
26. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник / М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. Київ: Каравела, 2009. 368 с.
27. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Законодавство України. Київ: Верховна Рада України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> (дата звернення: 21.10.2025).

28. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / укладачі: Мустафаєв Г. Ю., Довгаль І. І. Київ, 2011. 192 с.

29. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля. *Соціальна педагогіка*, 2005. № 2. С. 43-47.

30. Навчально-практичний посібник для тренерів з організації навчання з питань запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому насильству / О. Даценко, Б. Руденко, Н. Щербак. Київ: Вища Школа публічного управління, 2024. 131 с.

31. Насильство: юридична енциклопедія / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.

32. Обиначна З. Сучасний стан та перспективи розвитку в Україні архітектури притулків для осіб, що постраждали від домашнього насильства. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*, 2021. № 61. С. 381-394.

33. Олійник І. В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2021. № 2 (22). С. 59-66.

34. Онишко Ю. В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 3-4. С. 39-47.

35. Орешета Ю.В. Фахівці із соціальної роботи як ключові суб'єкти сфери соціальної роботи. *Соціологія*. 2014. № 11 (115). С. 124-129.

36. Осипова Н. П. Насильство в сім'ї: спільна проблема. *Вісник Академії правових наук*. 2000. № 1 (20). С. 218-226.

37. Попереження домашнього насильства: навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній» / Упорядники: Краснова О. В., Калашник О. А. Київ, 2016. 90 с.

38. Правові засади запобігання насильству в сім'ї. Гадяч: Гадяцьке районне управління юстиції, 2011. 47 с.

39. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України № 4073-IX від 20.11.2024. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 21.07.2025).

40. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї молоді та спорту, службу справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Міністерства України у справах сім'ї молоді та спорту від 09.03.2004 № 3/235. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-04#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

41. Про затвердження Випуску 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017 № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text> (дата звернення 09.09.2025).

42. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

43. Про порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

44. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. С. 118-121.

45. Ролінський В.А. Соціально-педагогічна проблема запобігання насильства над підлітками та подолання його. *Психолог*. 2004. №19. С. 10-16.

46. Романовська Л., Василенко О. Соціально-психологічний стан жінок, які стали жертвами насильства в сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Вип. 1 (46). С. 197-200.

47. Романовська Л., Ващук К. Особливості діяльності фахівця із соціальної роботи кризового центру з жінками, які постраждали від домашнього насильства. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року). Хмельницький, 2025. С. 162–166.

48. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2022. № 12. С. 14-23.

49. Соціальна робота: технологічний аспект: навчальний посібник / за редакцією А. Й. Капської. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

50. Теслик Н. М. Віктимологія: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2021. 71 с.

51. Технології соціальної роботи: навч. посіб. / О.А. Агарков (керівник авт. кол.), Д.Ю. Арабаджієв, Т.В. Єрохіна, В.В. Кузьмін, І.В. Мещан, В.М. Попович. Запоріжжя: Вид. комплекс АТ «Мотор Січ», 2015. 487 с.

52. Тичина Д. М. Віктимологічні ознаки та властивості жертв домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 516-519.

53. Трохим І. Б., Федькович Г. В., Чумало М. С. Подолання насильства в сім'ї: український та міжнародний досвід. Львів: Видавництво Національного Університету «Львівська політехніка». 2007. 112 с.

54. Тунтуєва С. В. Методи групової соціально-педагогічної роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2014. № 5(288). Ч. I. С. 122-128.

55. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 574 с.
56. Шевченко Л. О. Психологічні характеристики віктимної особистості. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 181-185.
57. Яким буває домашнє насильство в Україні та що до нього призводить URL: <https://suspihne.media/rivne/497800-akim-buvae-domasne-nasilstvo-v-ukraini-ta-so-do-nogo-prizvodit/> (дата звернення: 10. 10. 2024 р.).
58. Hilbukh Y. Z. Relevant problems of psychological tests validation. *Psychology Issues*, 1978. № 5. P. 108-118.
59. Walker Lenore E. *The Battered woman*. New York: Harper & Row, 1979. 270 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АНКЕТА «ЕТИЧНА ПОВЕДІНКА ТА ТОЛЕРАНТНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ ОСІБ»

ШАНОВНІ РЕСПОНДЕНТИ!

Звертаємося до Вас із проханням заповнити анкету нижче. Ми прагнемо з'ясувати наскільки етичною та толерантною є поведінка фахівців із соціальної роботи, які працюють з постраждалими від домашнього насильства. Наперед вдячні за те, що Ви знайшли час і уважно відповіли на питання запропонованої анкети.

1. На Вашу думку, етичною поведінкою вважаються вчинки і дії людей, що відповідають нормам моралі, свідомості і порядку?

А) Так

Б) Ні

В) Ваш варіант _____

2. Оберіть варіант, де вказано принципи етичної поведінки фахівця:

А) Любить себе і своїх рідних, а до інших ставиться байдуже;

Б) Не шкодить іншим, поважає думку інших, справедливий, розуміючий;

В) Поважає тільки свою думку.

3. На Вашу думку, терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв - це...

А) байдужість;

Б) толерантність;

В) гуманність.

4. На Вашу думку, поважаючи інших, фахівець має право висловлюватися і відстоювати власну позицію?

Продовження додатку А

А) Так;

Б) Ні.

5. На Вашу думку, етику можна розглядати як регулятор поведінки фахівця?

А) Так;

Б) Ні.

6. Терпимість фахівця до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв – це ...

А) етика;

Б) толерантність;

В) емпатія.

7. На Вашу думку, яким чином проявляється толерантність фахівця?

А) у почутті власної гідності;

Б) у нетерплячому ставленні до іншої людини, її поглядів і думок;

В) у терплячому ставленні до іншої людини, її поглядів і думок.

8. Толерантний фахівець – це фахівець, який:

А) може інколи образити когось словом, когось вчинком;

Б) ніколи не піклується про молодших, слабших, немічних;

В) сприймає людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити їх.

9. Як Ви вважаєте, «Золоте правило моралі» – це...

А) «Поважай батька свого»;

Б) «Поводься пристойно, ти - дзеркало родини»;

В) «Не роби іншим того, чого не бажаєш собі».

10. Чи має право фахівець дотримуватися іншої думки і мати власні погляди на проблему?

А) Так;

Б) Ні;

В) Ваш варіант _____

Дякуємо!

ДОДАТОК Б
АНКЕТА «ЕФЕКТИВНА ДОПОМОГА»

ШАНОВНІ РЕСПОНДЕНТИ!

Звертаємося до Вас із проханням заповнити анкету нижче. Анкетне опитування проводиться з метою визначення ефективності надання послуг фахівцями із соціальної роботи особам, які постраждали від домашнього насильства.

1. Що спонукало Вас звернутися до служб?

✓ отримання інформації

✓ отримання поради

✓ інше _____

2. Як часто Ви отримуєте допомогу від служб?

✓ Раз на місяць

✓ Кілька разів на рік

✓ Раз на рік

✓ Раз на кілька років

✓ Перший раз

3. З працівниками якої служби Ви спілкувалися для вирішення справи?

✓ Старокостянтинівський міський кризовий центр;

✓ Кризова кімната;

✓ Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства;

✓ Спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства.

4. Як Ви оцінюєте роботу служб?

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

Продовження додатку Б

✓ Дуже погано

5. Просимо Вас оцінити ефективність обслуговування працівників служби:

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

✓ Дуже погано

6. Просимо Вас оцінити професіоналізм обслуговування:

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

✓ Дуже погано

7. Просимо Вас оцінити терміновість надання послуги:

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

✓ Дуже погано

8. Просимо Вас оцінити детальність інформації:

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

✓ Дуже погано

9. Просимо Вас оцінити атмосферу обслуговування:

✓ Дуже добре

✓ Добре

✓ Погано

✓ Дуже погано

10. Які Ваші очікування та/або коментарі щодо роботи служби?

Дякуємо!

ДОДАТОК В
ТЕСТ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ Л. МІХЕЛЬСОНА,
АДАПТОВАНИЙ Ю. ГІЛЬБУХОМ

Інструкція. Прочитайте опис кожної ситуації. Виберіть один варіант поведінки, найбільш характерний для вас.

1. Хтось говорить Вам: «Мені здається, що ви чудова людина».

Ви завжди в подібних ситуація відповідаєте:

- а) «Ну що Ви, Я звичайна людина»;
- б) з посмішкою: «Спасибі. Я дійсно людина видатна»;
- в) «Дякую»;
- г) нічого не говорите і при цьому червонієте.

2. Хто-небудь робить вчинок, який, на Вашу думку, є чудовим.

У таких випадках ви зазвичай:

- а) робите вигляд, що вам байдуже, і при цьому говорите: «Нормально!»;
- б) говорите: «Це було чудово, але я бачив результати цікавіші»;
- в) нічого не говорите;
- г) стверджуєте: «Я можу зробити набагато краще»;
- д) запевняєте: «Це дійсно чудово!».

3. Ви займаєтеся справою, яка вам подобається, і думаєте, що у вас виходить дуже добре, але хтось говорить: «Мені це не подобається!». Зазвичай, у таких випадках ви відповідаєте:

- а) «Ви нічого не розумієте!»;
- б) «Я все ж таки думаю, що це заслуговує гарної оцінки!»;
- в) «Ви маєте рацію», хоча насправді не згодні з цим;
- г) «Я вважаю, що це вищий рівень, ви не розумієтеся на цьому!»;
- д) відчуваєте себе скривдженим і нічого не відповідаєте.

Продовження додатку В

4. Ви забули взяти з собою якийсь предмет, а умали, що принесли його, і хтось каже: «Ви такий безтолковий. Ви забули б і свою голову, якби вона не була б прикріплена до плечей».

Зазвичай ви у відповідь говорите:

а) «У всякому разі я толковіше за вас!»;

б) «Так, ви маєте рацію, я іноді вед себе як тюхтій»;

в) «Якщо хтось і безтолковий, то це ви»;

г) «У всіх є недоліки, я не заслуговую такої оцінки тільки за те, що забув щось».

5. Хтось, з ким ви домовилися зустрітися, запізнився на 30 хвилин, і це вас засмутило, причому ця людина не дає жодних пояснень щодо свого запізнення.

Зазвичай ви відповідь говорите:

а) «Я засмучений тим, що ви змусили мене стільки чекати»;

б) «Я все думав, коли ви прийдете»;

в) «Це був останній раз, коли я змусив себе чекати на вас»;

г) нічого не говорите цій людині.

6. Вам потрібно, щоб хтось допоміг вам. Зазвичай у таких випадках:

а) ви нікого ні про що не просите;

б) говорите: «Ви повинні це зробити для мене»;

в) говорите: «Чи не могли б ви для мене зробити одну річ?», після цього пояснюєте суть справи;

г) злегка натякаєте, що вам потрібна допомога від цієї людини;

д) говорите: «Я дуже хочу, щоб ви зробили це для мене».

7. Ви знаєте, що хтось засмучений. Зазвичай у таких ситуаціях ви:

а) говорите: «Ви виглядаєте засмученим. Чи можу я вам допомогти?»;

б) знаходячись поряд з цією людиною, не заводите розмови про її стан;

в) говорите: «У вас якісь неприємності?»;

г) нічого не говорите і залишаєте цю людину наодинці з собою;

Продовження додатку В

д) сміючись, говорите: «Ви просто як дитина!»

8. Ви відчуваєте себе пригніченим, а хтось каже: «Ви виглядаєте засмученим». Зазвичай у таких ситуаціях ви:

а) качаєте головою і ніяк не реагуєте;

б) говорите: «Це не ваша справа»;

в) говорите: «Так, я трохи засмучений. Дякую за турботу»;

г) говорите: «Дрібниці»;

д) говорите: «Я засмучений, залиште мене наодинці».

9. Хтось засуджує вас за помилку, зроблену іншими. У таких випадках ви зазвичай говорите:

а) «Ви з глузду з'їхали»;

б) «Це не моя провина. Цю помилку зробив хтось інший»;

в) «Я не думаю, що це моя провина»;

г) «Залиште мене в спокої, ви не знаєте, що говорите»;

д) приймаєте чужу провину і нічого не говорите.

10. Хто-небудь просить зробити щось, але ви не розумієте, навіщо це потрібно. Зазвичай у таких випадках:

а) говорите: «Це не має ніякого сенсу, я не хочу це робити»;

б) виконуєте прохання і нічого не говорите;

в) говорите: «Це дурість; я не збираюся цього робити»;

г) перш ніж виконати прохання, говорите: «Поясніть, будь ласка, навіщо це треба зробити»;

д) говорите: «Якщо ви цього хочете...», після чого виконуєте прохання.

11. Хтось говорить вам, що, на його думку, те, що ви зробили, чудово. У таких випадках ви зазвичай говорите:

а) «Так, я зазвичай роблю це краще, ніж більшість інших людей»;

б) «Ні, це не було настільки здорово»;

в) «Правильно, я дійсно це роблю краще за всіх»;

Продовження додатку В

г) «Спасибі»;

д) ігноруєте почуте і нічого не відповідаєте.

12. Дехто був дуже уважний до вас. Зазвичай у таких випадках:

а) говорите: «Ви дуже уважені до мене»;

б) дієте так, ніби ця людина не була така уважна до вас, а ви кажете: «Дякую»;

в) говорите: «Ви поводитися щодо мене цілком нормально, я заслуговую більшого»;

г) ігноруєте цей факт і нічого не говорите;

д) говорите: «Ви були до мене недостатньо уважні».

13. Ви розмовляєте з другом дуже голосно, та хтось прохає: «Вибачте, але ви поведіться дуже шумно». У таких випадках ви зазвичай:

а) негайно зупиняєте бесіду;

б) говорите: «Якщо вам не подобається, забирайтеся звідси»;

в) говорите: «Вибачте, я буду говорити тихіше», після чого розмовляєте приглушеним голосом;

г) говорите: «Вибачте» і припиняєте бесіду з другом;

д) говорите: «Усе в порядку» і продовжуєте голосно розмовляти.

14. Ви стоїте в черзі, і хтось стає попереду вас. Зазвичай ви в таких випадках:

а) неголосно коментуєте це, ні до кого не звертаючись, наприклад: «Деякі люди поведуться дуже нервово»;

б) говорите: «Станьте у хвіст черги»;

в) нічого не говорите;

г) говорите голосно: «Вийди з черги, ти, нахаба!»;

д) говорите: «Я зайняв чергу раніше вас. Вудь ласка, станьте в кінець черги».

15. Хтось робить що-небудь таке, що вам не подобається і викликає у

Продовження додатку В

вас сильне роздратування. Зазвичай у таких випадках:

- а) вигукнете: «Ви бовдур, я ненавиджу вас!»;
- б) говорите: «Послухайте, не зліть мене! Мені не подобається те, що ви робите»;
- в) дієте так, щоб перешкодити діям, які викликали ,роздратування, але нічого не говорите;
- г) говорите: «Я розсерджений. Ви мені не подобаєтесь»;
- д) ігноруйте цю подію і нічого не говорите цій особі.

16. У когось є щось таке, що хотілося б мати і вам. Зазвичай ви в таких випадках:

- а) говорите цій людині, щоб вона віддала вам цю річ;
- б) утримуєтеся від прохань;
- в) відбираєте цю річ;
- г) говорите цій людині, що ви хотіли б користуватися даним предметом, і потім просите у неї;
- д) розмірковуєте про цей предмет, але не просите покористуватися ним.

17. Хтось запитує, чи може він отримати у вас певний предмет для тимчасового користування, але оскільки це новий предмет, вам не хочеться його позичати. У таких випадках ви зазвичай говорите:

- а) «Ні, я щойно дістав його і не хочу з ним розлучатися; можливо, колись потім»;
- б) «Взагалі я не хотів би його віддавати, але ви можете скористатися ним»;
- в) «Ні, купуйте свій!»;
- г) позичите цей предмет у супереч своєму небажанню;
- д) «Ви з глузду з'їхали».

18. Якісь люди ведуть розмову про хобі, яке подобається і вам, і ви хотіли б приєднатися до розмови. У таких випадках ви зазвичай:

Продовження додатку В

- а) не говорите нічого.;
- б) втручаєтесь у бесіду і відразу ж починаєте розповідати про свої успіхи в цьому занятті;
- в) підходите ближче до групи і при нагоді вступаєте в розмову;
- г) підходите ближче і чекаєте, коли співрозмовники звернуть на вас увагу;
- д) втручаєтесь у бесіду і зразу починаєте говорити про те, як сильно вам подобається це заняття.

19. Ви займаєтесь своїм хобі, а хтось запитує: «Що ви робите?» Зазвичай ви:

- а) говорите: «О, це дрібниця» або «Так, нічого особливого»;
- б) говорите: «Не заважайте, хіба ви не бачите, що я зайнятий(та)?»;
- в) продовжуєте працювати мовчки;
- г) говорите: «Це зовсім вас не стосується»;
- д) припиняєте роботу і пояснюєте, що саме ви робите.

20. Ви бачите людину, що спіткнулась і падає. У таких випадках:

- а) розсміявшись, говорите: «Чому ви не дивитесь під ноги?»;
- б) говорите: «У вас усе в порядку? Може, я зможу вам допомогти?»;
- в) запитуєте: «Що трапилося?»;
- г) говорите: «Це все вибоїни у тротуарі винні»;
- д) ніяк не реагуєте на цю подію.

21. Ви вдарилися об полицю і набили гулю. Хтось запитує: «З вами все гаразд?» Зазвичай ви говорите:

- а) «У мене все добре. Залиште мене в спокої!»;
- б) нічого не говорите, ігноруючи цю людину;
- в) «Займайтесь своєю справою!»;
- г) «Так, я забився спасибі за увагу»;
- д) «Дрібниці».

Продовження додатку В

22. Ви припустилися помилки, але вину за неї покладено на когось іншого. Зазвичай ви в таких випадках говорите:

- а) нічого не говорите;
- б) підтверджуєте: «Це їхня помилка!»;
- в) «Цю помилку допустив я!»;
- г) «Я не думаю, що це зробила ця людина»;
- д) «Така їхня гірка доля».

23. Ви відчуваєте себе ображеним словами, сказаними будь-ким на вашу адресу. У таких випадках ви зазвичай:

- а) йдете геть від цієї людини, нічого не кажучи;
- б) заявляєте цій людині, щоб вона не сміла більше цього робити;
- в) нічого не говорите цій людині, хоча відчуваєте себе скривдженим;
- г) у свою чергу ображаєте цю людину;
- д) заявляєте цій людині, що вам не подобається те, що вона вам сказала, що вона не повня цього робити знову.

24. Вас часто перебивають, коли ви говорите. Зазвичай, у таких випадках:

- а) говорите: «Вибачте, але я хотів закінчити свій вислів»;
- б) говорите: «Так не можна! Я можу продовжити?»;
- в) перебиваєте самі цю людину, продовжуючи свою розповідь;
- г) нічого не кажете, дозволяючи тому, хто перебив вас, продовжувати у свою чергу ображаєте цю людину;
- д) говорите: «Замовкніть, ви мені заважаєте!».

25. Хтось попросив вас зробити щось, що заважає здійсненню ваших планів. У цьому випадку ви зазвичай говорите:

- а) «У мене були інші плани, але я допоможу вам»;
- б) «У жодному разі, пошукайте когось ще!»;
- в) «Добре, я зроблю, що ви хочете»;

Продовження додатку В

- г) «Залиште мене в спокої»;
- д) « Я зараз зайнята(тий). Можливо пізніше».

26. Ви бачите когось, з ким хотіли б зустрітися і познайомитися. У цій ситуації ви зазвичай:

- а) радісно вітаєте цю людину і йдете їй назустріч;
- б) підходите до цієї людини, навіть якщо є присутні, та починаєте з нею розмову;
- в) підходите до цієї людини і чекаєте, доки вона заговорить з вами;
- г) підходите до цієї людини і починаєте розповідати їй про свої успіхи;
- д) нічого не говорите цій людині.

27. Дехто, кого ви раніше не зустрічали, зупиняється і вітає вас вигуком: «Привіт!» У таких випадках ви зазвичай:

- а) кажете: «Що вам треба?»;
- б) не говорите нічого;
- в) говорите: «Залиште мене в спокої»;
- г) виголошуєте: «Привіт!», представляєтеся та просите представитися цю людину у свою чергу;
- д) киваєте головою, вимовляєте: «Привіт!» і проходите повз.

Обробка отриманих результатів:

Усі питання розділені авторами на 5 типів комунікативних ситуацій:

- ситуацій, в яких випробовуваний повинен реагувати на позитивні висловлювання співрозмовника (запитання 1, 2, 11, 12);
- ситуацій, в яких випробовуваний повинен реагувати на негативні висловлювання (питання 3, 4, 5, 15, 23, 24);
- ситуації, в яких до студента звертаються з проханням (питання 6, 10, 14, 16, 17, 25);
- ситуації бесіди (питання 13, 18, 19, 26, 27);
- ситуації, в яких потрібно проявити емпатію (розуміння почуттів і

Продовження додатку В

- станів іншої людини (питання) 7, 8, 9, 20, 21, 22).

Відмітьте, яки спосіб спілкування обраний (залежний компетентний, агресивний) у кожній запропонованій ситуації, відповідно до ключа.

Блоки умінь:

1. Уміння надавати і сприймати знаки уваги (компліменти) від однолітка (питання 1, 2, 11, 12).
2. Реагування на справедливу критику (питання 4, 13, 22).
3. Реагування на несправедливу критику (питання 3, 9).
4. Реагування на провокаційну поведінку з боку співрозмовника (питання 5, 14, 15, 23, 24).
5. Уміння звертатись до однолітка з проханням (питання 6, 16).
6. Уміння відповісти відмовою на чуже прохання, сказати «ні» (питання 10, 17, 25).
7. Уміння співчувати, підтримувати (питання 7, 20).
8. Уміння сприймати співчуття і підтримку збоку однолітків (запитання 8, 21).
9. Уміння вступити в контакт з іншою людиною, контактність (запитання 18, 26).
10. Реагування на спробу вступити з тобою в контакт (питання 19, 27).

Ключ

№	Залежні	Компетентні	Агресивні
1	АГ	БВ	Д
2	АВ	Д	БГ
3	ВД	Б	АГ
4	БД	Г	АВ
5	Г	АБ	ВД
6	АГ	ВД	Б

7	БГ	АВ	Д
8	АГ	В	БД
9	Д	БВ	АГ
10	БД	Г	АВ
11	БД	Г	АВ
12	БГ	А	ВД
13	АГ	В	БД
14	АВ	Д	БГ
15	ВД	Б	АГ
16	БД	Г	АВ
17	Г	АБ	ВД
18	АГ	В	БД
19	АВ	Д	БГ
20	ГД	БВ	А
21	Б	ГД	АВ
22	А	ВГ	БД
23	АВ	Д	БГ
24	Г	АБ	ВД
25	В	АД	БГ
26	ВД	АБ	Г
27	БД	АГ	В

ДОДАТОК Г
МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТОСТІ НА МОТИВАЦІЮ
ДО УСПІХУ Т. ЕЛЕРСА

Інструкція. Вам буде запропонований 41 питання, на кожен з яких дайте відповідь «так» або «ні».

Тестовий матеріал (питання) опитувальника Елерса

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити швидше, ніж відкладати на потім.
2. Якщо помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання, я легко дратуюся.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, найчастіше я приймаю рішення одним з останніх.
5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Я більш вимогливий до себе, ніж до інших.
8. Я доброзичливіший за інших.
9. Якщо я відмовляюся від складного завдання, згодом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликі паузи для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в роботі не завжди однакові.
13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якої я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше похвали.
15. Знаю, що колеги вважають мене діловою людиною.
16. Подолання перешкод сприяє тому, що мої рішення стають більш категоричними.
17. На моєму честолюбстві легко зіграти.

Продовження додатку Г

18. Якщо я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. Виконуючи роботу, я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. У житті небагато речей важливіше грошей.
23. Якщо мені треба буде виконати важливе завдання, я ніколи не думаю ні про що інше.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Якщо я розташований до роботи, роблю її краще і більш кваліфіковано, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, здатними наполегливо працювати.
28. Коли у мене немає роботи, мені не по собі.
29. Відповідальну роботу мені доводиться виконувати частіше за інших.
30. Якщо мені доводиться приймати рішення, намагаюся робити це якомога краще.
31. Іноді друзі вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від колег.
33. Протидіяти волі керівника безглуздо.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Якщо у мене щось не ладиться, я стаю нетерплячим.
36. Зазвичай я звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Якщо я працюю разом з іншими, моя робота більш результативна, ніж у інших.
38. Не доводжу до кінця багато, за що беруся.
39. Заздрю людям, які не завантажені роботою.

Продовження додатку Г

40. Не заздрю тим, хто прагне до влади.

41. Якщо я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти піду на крайні заходи.

Ключ опитувальника Т. Елерса. Розрахунок значень.

По 1 балу нараховується за відповідь «так» на питання: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41 і «ні» - на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються. Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація методики мотивації до успіху (норми тесту Елерса):

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів - низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бал - дуже високий рівень мотивації до успіху.

ДОДАТОК Д
ОПИТУВАЛЬНИК З ДІАГНОСТИКИ СФОРМОВАНOSTІ ЗДАТНОСТІ
ДО ЕМПАТІЇ (А. МЕХРАБІЄН, Н. ЕПШТЕЙН)

Інструкція: Прочитайте наведені твердження і висловіть свою згоду "+" або незгоду "-" з кожним з них.

1. Мене засмучує, коли бачу, що незнайома людина почувається серед інших людей самотньо.
2. Люди перебільшують здатність тварин відчувати і переживати.
3. Мені неприємно, коли люди не вміють стримуватися і відкрито проявляють свої почуття.
4. Мене дратує в нещасних людях те, що вони самі себе жаліють.
5. Коли хтось поруч зі мною нервує, я теж починаю нервувати.
6. Я вважаю, що плакати від щастя нерозумно.
7. Я близько до серця приймаю проблеми своїх друзів.
8. Іноді пісні про кохання викликають у мене багато почуттів.
9. Я сильно хвилююся, коли повинен (повинна) повідомити людям неприємну для них звістку.
10. На мій настрій сильно впливають оточуючі люди.
11. Я вважаю іноземців холодними і байдужими.
12. Мені хотілося б отримати професію, пов'язану зі спілкуванням з людьми.
13. Я не дуже засмучуюсь, коли мої друзі роблять нерозважно.
14. Мені дуже подобається спостерігати, як люди приймають подарунки.
15. По-моєму, самотні люди частіше бувають недобррозичливими.
16. Коли я бачу людину, що ридає, то сам (сама) засмучуюсь.
17. Слухаючи деякі пісні, я часом відчуваю себе щасливим (щасливою).
18. Коли я читаю книгу (роман, повість і т.п.), то так переживаю,

Продовження додатку Д

начебто все, про що читаю, відбувається насправді.

19. Коли я бачу, що з кимось погано поводяться, то завжди серджуся. 20. Я можу залишатися спокійним (спокійною), навіть якщо все навколо хвилюються.

21. Якщо мій друг або подруга починають обговорювати зі мною свої проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.

22. Мені неприємно, коли люди, дивлячись кіно, зітхають і плачуть.

23. Чужий сміх мене не заражає.

24. Коли я приймаю рішення, ставлення інших людей до нього, як правило, ролі не грає.

25. Я втрачаю душевний спокій, якщо навколишні чимось пригнічені. 26. Я переживаю, якщо бачу людей, що легко розчулюються через дрібниці.

27. Я дуже засмучуюсь, коли бачу страждання тварин.

28. Нерозумно переживати з приводу того, що відбувається в кіно або про що читаєш у книзі.

29. Я дуже засмучуюсь, коли бачу безпорадних старих людей.

30. Чужі сльози викликають у мене роздратування.

31. Я дуже переживаю, коли дивлюся фільм.

32. Я можу залишатися байдужим (байдужою) до будь-якого хвилювання навколо.

33. Маленькі діти плачуть без причини.

Обробка результатів і інтерпретація

Індекс емпатійності отримують шляхом підрахунку кількості відповідей, що збігаються з ключем:

«Так» - 1, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 29, 31;

«Немає» - 2, 3, 4, 6, 11, 12, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 32, 33.

Результати опитування виявляють загальну емоційну чуйність, емпатійни установку людини в спілкуванні з іншими людьми. Це почуття особливо важливо формувати і підтримувати з дитинства.

ДОДАТОК Ж
ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ З РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, ЯКІ
ПРАЦЮЮТЬ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА

Заняття 1

Знайомство

Вправа «Знайомство-інтерв'ю»

Мета: познайомити учасників між собою і створити умови для налагодження взаємодії та комунікації в групі, сприяти розвитку навичок самопрезентації, зняттю емоційного напруження, підкреслити цінність учасника для групи тренерів.

Хід проведення: тренер/ка пропонують учасникам/цям об'єднатися в пари та дають завдання протягом трьох хвилин опитати один/одна одного/одну і краще пізнати. Після роботи в парі кожен учасник пред ставляє групі свого партнера/ку. Зробити акцент на тому, щоб учасники/ці представляли партнерів/ок у найкращому вигляді, показуючи цінність кожного/кожної для групи тренерів. Можливі варіанти питань для знайомства:

- Ім'я, яким учасник бажає, щоб його називали під час тренінгу.
- З якого міста приїхав (у якому місті народився, якщо учасники всі з одного міста).
- Що вважає своїм найбільшим досягненням та чим пишається.
- Настрій, з яким прийшов на тренінг.
- Одну фразу, яка є сьогодні для нього девізом чи має особливе значення

Вправа 2. Встановлення рамки взаємодії

Мета: визначити перелік принципів взаємодії під час тренінгу, для забезпечення ефективної та комфорт ної роботи.

Продовження додатку Ж

Хід проведення: тренер/ка з використанням методу "мозковий штурм" пропонує учасникам назвати основні принципи/умови, які допоможуть більш ефективно взаємодіяти під час тренінгу

Серед запропонованих принципів/умов можна рекомендувати:

- Таймінг - дотримання регламенту.
- Добровільна активність.
- Мобільна тиша.
- Піднята рука.
- Правило СТОП (можливість зупинити тих учасників, які відхиляються від теми, займають багато часу; якщо якісь теми зачіпають особистість учасника/ів).
- "Вільна нога" (можливість потурбуватися про себе в будь-який час тренінгу).
- Я – висловлювання без узагальнень (свій досвід).
- Конфіденційність (стосується тільки особистої інформації про учасників тренінгу, якщо така буде проговорена).

Вправа «Очікування»

Мета: визначити очікування учасників.

Хід проведення: Групі пропонується на наліпках записати відповідь на запитання "Яких знань та вмінь ви потребуєте, про що хотіли б дізнатися під час тренінгу, щоб ця зустріч була для вас корисною та до помагала в подальшій діяльності?". Потім кожен учасник/ця зачитують написане, якщо дозволяє час. Далі на фліпчарті можна зобразити розгорнуту книгу з зображеннями скали на кожній сторінці (сим волічно - "Лупайте сю скалу"). На початку тренінгу, учасники прикріплюють стикери з очікуваннями на першій сторінці і визначають свій рівень знань та вмінь, розміщуючи наліпку на певній висоті гори. У кінці заходу, учасники переносять стикери з очікуваннями на іншу сторінку книги (символічно показуючи, що

Продовження додатку Ж

починається нова сторінка їх професійного життя) і визначають чи змінився їх рівень знань. Це дасть можливість подивитись, чи вдалося реалізувати очікування учасників і наскільки продуктивною була праця протягом тренінгу.

Підбиття підсумків заняття

Заняття 2

Розуміння домашнього насильства

Привітання.

Вправа «Ідеальний чоловік/ідеальна жінка»

Мета: сформуванню в учасників краще розуміння поняття «гендер».

Хід проведення: Тренер/ка об'єднує учасників у дві групи. Одна група має описати на фліпчарті, якими якостями, фізичними та моральними повинна володіти ідеальна жінка, друга група - якими ідеальний чоловік. Після групової роботи кожна з груп представляє свої напрацювання.

Вправа «Чи це насильство?»

Мета: допомогти присутнім більш глибоко усвідомити ознаки, характерні для ситуації насильства.

Хід проведення: Для виконання вправи за допомогою скотчу чи крейди на підлозі проводиться лінія, яка ділить кімнату навпіл – ця лінія може бути й уявною, головне, щоб учасники домовилися: якщо хтось відповідатиме на поставлене тренером запитання «так», то має стати з лівого боку від лінії, якщо «ні» – з правого боку. Якщо особа не визначилася – вона залишається по центру. Тренер/ка пропонує учасникам розглянути типові ситуації та дати відповіді на питання: «Це ситуація насильства?». Після кожного питання, коли учасники займуть місця відповідно до власної думки, тренер пропонує кожній групі (це можуть бути добровольці від групи) пояснити своє рішення. Озвучена мотивація не обговорюється, тренер одразу переходить до наступного питання.

Продовження додатку Ж

Вправа «Термометр»

Мета: Навчити учасників тренінгу розрізняти та ідентифікувати різні форми домашнього насильства.

Хід проведення: Об'єднати учасників в чотири групи за кольоровим принципом "червоний", "жовтий", "зелений", "синій". Кожній групі необхідно на ватмані намалювати термометр (можна намалювати заздалегідь) та із 45 запропонованого переліку проявів домашнього насильства вибрати ознаки кожної із чотирьох форм насильства та розмістити їх на термометрі за шкалою відповідно до наслідків завданої шкоди постраждалій, від незначної до найбільш значної. "Червона" група розміщує ознаки сексуального насильства. "Жовта" група – ознаки психологічного насильства. "Зелена" група – ознаки економічного насильства. "Синя" група – ознаки фізичного насильства. Після виконання завдання від кожної мінігрупи виступає один учасник і презентує напрацювання групи. У разі потреби, інші учасники можуть її доповнювати. Тренер/ка підбиває підсумки про наявні форми домашнього насильства та наголошує, що часто в ситуації домашнього насильства можуть про являтися кілька форм одночасно. Особливу увагу слід зосередити на психологічній формі домашнього насильства, зокрема на тому, що для кваліфікації цієї форми домашнього насильства важливо встановити не лише прояви насильства, а і його наслідки.

Підбиття підсумків заняття.

Заняття 3

Динаміка домашнього насильства та причини існування домашнього насильства

Привітання.

Відео «Квіти»

Мета: ознайомити учасників із психологічними механізмами та закономірностями домашнього насильства та методами кривдника.

Продовження додатку Ж

Хід проведення: Учасникам пропонується переглянути відео “Я отримала сьогодні квіти” Після перегляду тренер/ка проводить обговорення таких питань:

- Які емоції викликало це відео?
- Які висновки можна зробити після перегляду?
- Як ви вважаєте, чому ситуація повторювалась?

Підведіть слухачів до думки про те, що кривдники не виправляються та повторюють той самий сценарій поведінки увесь час, проходячи певний цикл. Розкажіть учасникам про цикл насильства. Дослідники психології домашнього насильства встановили, що в більшості випадків воно не завершується одним актом насильства, а має циклічний характер: спочатку у стосунках наростає напруга, яка у своїй найвищій фазі переростає в акт насильства, слідом за якими настає період примирення і спокою. Через деякий час напруженість у сімейних стосунках знову зростає, і цикл насильства повторюється. Причому частота та інтенсивність насильницьких проявів щоразу зростає, а періоди спокою скорочуються.

Вправа «Міфи та стереотипи»

Мета: розвиток професійної рефлексії учасників, корекція упереджень щодо явища домашнього насильства. Формування установки, що міфи та упередження – це поширені хибні уявлення, які заважають запобіганню і подоланню домашнього насильства.

Хід проведення: Заздалегідь розвісити з правої сторони аудиторії листочок з написом "ТАК" та лівої сторони аудиторії листки з написом "НІ". Пояснити учасникам умови групової роботи – після зачитування міфу учасники, які вважають що він правдивий встають і переходять у праву сторону аудиторії, ті які вважають що міф не правдивий переходять у ліву частину аудиторії. Після цього з кожної групи по одному учаснику

Продовження додатку Ж

аргументують свою думку. Далі необхідно зачитати правильне твердження та наголосити, що ці дані підтвержені реальною статистичною інформацією і не є суб'єктивним поглядом чи думкою однієї людини.

Запитання для колективного обговорення:

- Які ще відомі упередження щодо домашнього насильства?
- Як ви вважаєте: які міфи найбільш поширені в нашому суспільстві?
- Які фактори можуть вплинути на зміну упереджених поглядів громади щодо постраждалої особи та кривдника?

Вправа «Причини та витоки насильства»

Мета: усвідомлення учасниками причин та витоків домашнього насильства – економічних, соціальних та наслідків для здоров'я.

Хід проведення: Учасники об'єднуються у три малих групи за принципом "коло", "квадрат", "трикутник". Кожна з груп отримує ватман, на якому потрібно написати, які на думку групи можуть бути наслідки до домашнього насильства. Група "коло" опрацьовує соціальні наслідки, група "квадрат" - економічні наслідки, група "трикутник" - наслідки для здоров'я. Після виконання завдання від кожної мінігрупи виступає один учасник і презентує напрацювання групи. У разі потреби інші учасники можуть її доповнювати. Після виступів учасники підбивають підсумки про наслідки домашнього насильства.

Підбиття підсумків заняття.

Заняття 4

Розвиток знань з міжнародних нормативних документів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству

Привітання

Інформаційне повідомлення «Огляд міжнародного законодавства»

Мета: розглянути зміст основних міжнародних стандартів у сфері запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства, визначити

їхню юридичну силу для України.

Хід проведення: Тренер/ка робить інформаційне повідомлення та відповідає на питання учасників на вчання з урахуванням матеріалів, які можуть бути використані як роздатковий матеріал. Примітка! Міжнародно-правові акти, що згадуються в повідомленні, а також назви міжнародних органів та установ бажано вписати на аркуші для фліпчарту/слайді презентації. Тренер/ка підкреслює до ступність міжнародних механізмів захисту прав людини для громадян України, вказує на ратифікацію Україною Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та Факультативного протоколу до неї, Конвенції про права дитини, а також Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (можна дати під запис дату та номер законів України про ратифікацію цих документів); підкреслює статус декларацій ООН, яких має дотримуватися Україна як держава, що поважає гуманітарні цінності, визнані світовою спільнотою; підкреслює обов'язковість рішень Європейського суду з прав людини, які визнаються джерелом права України. Тренер звертає увагу на пріоритет міжнародного права перед національним законодавством України, який визнаний Конституцією України, Законом України "Про міжнародні договори", а також іншими законодавчими актами України, та вказує на можливість використання положень міжнародних угод, ратифікованих Україною, у практиці правоохоронних органів України, а також під час судового розгляду справ. Особливу увагу учасників слід звернути на Конвенцію ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок, про імплементацію положень якої країни кожні 4 роки звітують перед Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок 50 (CEDAW). Окрему увагу учасників слід звернути на Резолюцію Ради Безпеки ООН "Жінки.Мир.Безпека", на виконання якої вже вдруге постановою Уряду України прийнято

Продовження додатку Ж

Національний план дій, що підтверджує безпосередній вплив міжнародних документів на формування та розвиток національного законодавства та практики його реалізації. Також у контексті вивчення Конвенції ООН бажано більше уваги приділити терміну гендерно зумовлене насильство.

Вправа «Принципи 4Р»

Мета: розглянути керівні принципи комплексного інтегрованого підходу до запобігання та протидії гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства, закріплені в Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та про боротьбу з цими явищами (Стамбульською конвенцією).

Хід проведення: Учасники навчання об'єднуються у 4 групи. Групам надається завдання вивчити свій принцип 4Р (один із чотирьох, використовуючи Додаток Ж) (Prevention, Protection, Prosecution, Integrated Policies) та показати його іншим учасникам без слів за методом “групової скульптури”, інші учасники навчання в цей час мають здогадатись, який саме принцип показує група. Тренер/ка надає групам 5-7 хв на підготовку, після чого групи по черзі показують свої скульптури, які інші учасники мають вгадати. Учасникам пропонується обговорити, як ці принципи можуть бути реалізовані на практиці, що для цього необхідно робити.

Вправа «Домашнє насильство як порушення прав людини»

Мета: визначити перелік основних прав людини, що порушуються в результаті вчинення гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства.

Хід проведення: Тренер/ка звертається до групи з пропозицією визначити перелік прав людини, порушуваних у результаті вчинення гендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства. Учасники по черзі називають ті чи інші права людини, коментуючи, чому саме ці права порушуються вказаними про типовими діями. Названі права та свободи людини фіксують на аркуші фліпчарту. Тренер/ка має підкреслити, що насильство за ознакою статі знижує

Продовження додатку Ж

або зводить нанівець користування з боку особи своїми правами та основними свободами, гарантованими міжнародним правом, та є дискримінацією за ознакою статі, забороненою на міжнародному та національному рівнях. Тренер/ка має скерувати хід вправи так, щоб у результаті учасники дійшли висновку, що при вчиненні домашнього насильства порушуються такі права та свободи:

- право на життя;
- право не піддаватися тортурам та іншим видам жорстокого, нелюдяного або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- право на рівний захист відповідно до гуманітарних норм у період міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів;
- право на свободу та особисту недоторканність;
- право не піддаватися дискримінації в будь-якій формі;
- право на рівний захист відповідно до закону та рівний захист перед судом;
- право на захист як найкращих інтересів дитини;– право на рівне становище в сім'ї;
- право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я;
- право на справедливі та сприятливі умови праці тощо.

Цей перелік не є вичерпним та може бути розширений.

Підбиття підсумків заняття.

Заняття 5

Розвиток знань з державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Привітання

Інформаційне повідомлення «Основи законодавства України у сфері протидії та запобігання домашньому насильству»

Продовження додатку Ж

Мета: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про основні засади державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству", міру її відповідності розгляну тим міжнародним стандартам; визначити основні нормативно-правові акти України з теми.

Хід проведення: Тренер/ка робить інформаційне повідомлення за вказаною темою, використовуючи матеріали

Вправа «Коло суб'єктів вчинення сімейного насильства»

Мета: визначити коло осіб, на яких поширюється законодавство України про запобігання та протидію домашньому насильству.

Хід проведення: Тренер/ка з використанням методу "мозкового штурму" просить учасників по черзі називати осіб, на яких поширюється дія законодавства про попередження та запобігання домашньому насильству, тобто тих, які охоплюються поняттям "домашнє насильство", та фіксує їх на аркуші фліпчарту. Після того як перелік таких осіб буде складаний, тренер робить інформаційне повідомлення щодо кола суб'єктів вчинення насильства в сім'ї за національним законодавством України та його відповідності міжнародним стандартам у галузі протидії домашньому насильству.

Вправа «Кримінальна та адміністративна відповідальність за вчинення гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства. Спеціальні заходи із запобігання домашньому насильству»

Мета: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про передбачені законодавством України адміністративну та кримінальну відповідальність та спеціальні заходи із запобігання домашньому насильству.

Хід проведення: Тренер/ка об'єднує учасників у 3 малі групи та просить учасників груп ознайомитись з окремими розділами (Адміністративна, кримінальна відповідальність та спеціальні заходи із запобігання домашньому

Продовження додатку Ж насильству). Групи презентують свій розділ по черзі. Після ознайомлення тренер/ка просить поділитись власним досвідом, чи стикались учасники у практиці зі спеціальними заходами, або коли кривдник отримував адміністративну чи кримінальну відповідальність, та обговорити питання, які виникають.

Підбиття підсумків заняття.

Заняття 6

Оволодіння навичками надання допомоги особам, постраждалим від домашнього насильства

Привітання

Вправа-розрядка на об'єднання в групи

Мета: переведення уваги, розрядка, встановлення дружньої атмосфери, об'єднання в малі групи для подальшої вправи.

Хід вправи: Тренер/ка називає учасникам на вухо по черзі тварин: кішка, собака, мишка. Після цього, учасники, імітуючи звуки тварин, мають об'єднатися в три команди за цими звуками.

Вправа «Розгляд кейсів в мінігрупах щодо наслідків домашнього насильства»

Мета: розглянути та проаналізувати наслідки домашнього насильства – психологічні, фізичні, сексуальні, економічні, соціальні та наслідки для здоров'я для постраждалої особи, дітей, громади та суспільства.

Хід проведення: Учасники об'єднуються у три малих групи за принципом попередньої вправи. Кожна з груп отримує лист фліпчарту, на якому потрібно написати, які, на думку групи, можуть бути наслідки домашнього насильства за результатами розгляду кейсу. Група "коти" опрацьовує соціально-психологічні наслідки для постраждалої та громади та суспільства, група "собаки" - економічні наслідки для постраждалої, громади та суспільства, група "мишки" - наслідки для здоров'я постраждалої,

Продовження додатку Ж

близьких, громади та суспільства. Після виконання завдання від кожної міні групи виступає один учасник і презентує напрацювання 60 групи. У разі необхідності, інші учасники можуть її доповнювати. Підбийте підсумки про наслідки домашнього насильства.

Підбиття підсумків заняття.

Заняття 7

Розвиток знань з прав постраждалих осіб та видів послуг для постраждалих від домашнього насильства

Привітання

Вправа «Маркери»

Хід вправи: Тренер/ка просить учасників вишикуватись у дві шеренги, які стоять обличчям одна до одної. Інструкція: Зараз я передам по маркеру кожній команді. Необхідно передати ці маркери один одному вздовж шеренги до учасника, що замикає і назад до мене. Коли тренер/ка отримує передані маркери, оголошує команду переможця за будь-якою ознакою. Наприклад: “Перемогла команда, що справа, яка передала маркер не поспішаючи, красиво. Або перемогла команда, що зліва, бо у них, маркер впав на підлогу під час передачі й був швидко піднятий.” Команди роблять 4-5 таких передавань і кожного разу тренер/ка оголошує переможця за довільним іншим критерієм. Після виконання проводиться обговорення: Як вам вправа? Що викликає негативні почуття: дискомфорт, або роздратування? “Що б ви хотіли змінити?” (встановити правила однакові для всіх). Обговорюється важливість закріплених юридично прав (джерело яких права людини) і обмеження влади (у такому випадку на прикладі влади тренера/ки) для того, щоб не порушувати честь та гідність людей.

Вправа «Дізнайся про права»

Мета: ознайомитись з правами постраждалих осіб та дітей від домашнього насильства через малюнки та спілкування. Розвинути навички

поширення інформації про права постраждалих осіб.

Хід справи:

1. Запитайте в учасників, що вони знають про "права постраждалої від домашнього насильства людини"?

2. Коротко презентуйте учасникам матеріали та попередьте учасників, що вони опрацюють зараз більш детально права постраждалих осіб і права дітей, постраждалих від домашнього насильства.

3. Об'єднайте учасників у 2 групи та дайте одній групі частину з правами особи, а іншій з правами дітей. Після цього запропонуйте учасникам придумати прості символи, який відображатимуть зміст їх частини матеріалу на аркуші фліпчарта або на окремих аркушах. Важливо чітко роз'яснити учасникам, що символ будуть перемальовувати багато людей, тому го ловні вимоги до нього – він повинен бути виконаний маркером лише одного кольору, бути дуже простим у малюванні й не містити написів. На виконання цього завдання дайте 20 хв. Після того як групи виконають завдання вони презентують свої малюнки, а інша частина групи намагається вгадати за запропонованими символами, яке право відображене, і обговорюють в колі, які дії фахівців будуть сприяти дотриманню прав, а які - порушувати їх.

Підбиття підсумків тренінгу